

Бо дастгирии

European Union

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Иҷрокунанда

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Бо ҳамкори

CAREC
The Regional Environmental
Centre for Central Asia

**ДАСТУРАМАЛ ДОИР БА ТАҲИЯИ НАҚШАИ
ҲАВЗАВИИ ИСТИФОДА ВА ҲИФЗИ ЗАХИРАҶОИ
ОБ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**ДАСТУРАМАЛ ДОИР БА ТАҲИЯИ
НАҚШАИ ҲАВЗАВИИ ИСТИФОДА
ВА ҲИФЗИ ЗАХИРАҲОИ ОБ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Алматы – Душанбе, 2014

Маводҳои интишоргардида бо дастгирии молиявии Иттиҳоди Аврупо дар доираи лоиҳаи «Дастгирии ташилотҳои хоагии об дар ҳавзаҳои Осӣи Марказӣ» (WМВОСА)» омода ва чоп шудаанд. Мазмун ва муҳтавои маводи нашри мазкур мавзӯи Маркази минтақавии Экологии Осӣи Марказӣ (РЭЦЦА) буда нуқтаи назари Иттиҳоди Аврупо инъикос наменамайд.

Нашркунанда

Маркази минтақавии Экологии Осӣи Марказӣ (РЭЦЦА) Қазоқистон
050043 Алматы
мкр. Орбита-1, 40
Т +7 (727) 278-51-10
F +7 (727) 270-53-37
E info@carec.kz
I <http://www.carecnet.org/>

Бо ҳамкории

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
Офиси Марказӣдар ш. Эшборн и ш. Бонн, Германия

Барномаи «Идоракунии захираҳои оби фаромарзӣ дар Осӣи Марказӣ»
Қирғистон
720040 Бишкек
Кучаи Токтогул 96-6
Т + 996 312 906526
F + 996 312 906526
E WaterCA@giz.de
I www.giz.de
I www.waterca.org

Ба чоп тайёр карда шуд
Нашр гардид
Дизайн
Мавқеи расму нигораҳо
Муаллиф:

(САННА)
ОО «OST-XXI век»
ОО «OST-XXI век»
Бойгонии GIZ, РЭЦЦА
**Екатерина Стрикелева. Бо ҳамкории Франк Шрадер,
Искандар Абдуллаев, Шафкат Рахматуллаев ва
Александр Николаенко**

МУНДАРИЧА

Рӯйхати ибораҳои кӯтоҳшуда.....	4
Пешгуфтор.....	5
Муқаддима.....	6
Таҷрибаи ҷаҳонӣ оид ба ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО.....	6
Ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО дар сатҳи минтақавӣ.....	6
Ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО дар сатҳи миллий.....	8
Равишҳои концептуалӣ ва методологӣ дар самти таҳия ва татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	9
Боби 1. Идоракунии дар сатҳи ҳавза ва нақши ташкилотҳои ҳавзавӣ дар таҳия ва татбиқи нақшаҳои ҳавзавӣ.....	10
1.1. Ташкилотҳои ҳавзавии мавҷуда-бартарият ва норасоии онҳо.....	10
1.1.1. Таҷрибаи ҷаҳонӣ.....	10
1.1.2. Таҷрибаи Осиёи Миёна.....	12
1.1.3. Сохтори ташкилотҳои ҳавзавии идоракунии ва ҳифзи захираҳои об дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	13
1.2. Имкониятҳои ҳуқуқии идоракунии сатҳи ҳавзавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	14
Боби 2. Таҳияи нақшаҳои ҳавзавӣ. Давраи банақшагирии ҳавзавӣ.....	16
2.1. Раванди банақшагирии идоракунии захираҳои об: давраи банақшагириӣ.....	16
2.2. Таҳлили ҷонибҳои дахлдор.....	18
2.3. Дидгоҳи стратегӣ. Марҳилаҳои таҳияи дидгоҳ.....	18
2.4. Таҳлил ва арзёбии вазъи кунунӣ.....	19
2.5. Муайянсозии ҳадафу вазифаҳо.....	23
2.6. Таҳия ва тасдиқи матни нақшаи Ҳавзавӣ.....	24
2.7. Нақши ташкилотҳои ҳавзавӣ дар баррасӣ, қабул ва татбиқи нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	26
2.8. Мониторинг ва арзёбии татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	27
Боби 3. Мутобиқшавӣ ба иқлим ҳамчун қисме аз Банақшагирии Ҳавзавӣ.....	28
Боби 4. Имконияти эҷоди устувории иқтисодии таҳия ва татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	31
4.1. Харочоти зарурӣ ба ҳангоми таҳия ва татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	31
4.2. Сарчашмаҳои имконпазири сармоягузори татбиқи нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	32
4.3. Васила ва методҳои алтернативии ҷалби маблағҳои молиявӣ барои татбиқи нақшаҳои Ҳавзавӣ.....	34
Хулосаҳо.....	38
Адабиёти истифодашуда.....	39

Рӯйхати ибораҳои кӯтоҳшуда

ИХХО	Идоракунии ҳавзавии хочагии об
ШХ	Шӯрои ҳавзавӣ
ҲДМ	Ҳисоботи дуҷуми миллий оид ба тағйири иқлим
НИЧ	Низоми Иттилоотии Ҷуғрофӣ
ИА	Иттиҳоди Аврупо
ИХЗО	Идоракунии ҳамгироишудаи захираҳои об
НЗЗ	Низоми захбуру захкаш
ИБХТ	Иттиҳоди байналмиалии ҳифзи табиат
ШМО	Шӯрои миллии об
СММ	Созмони Милали Муттаҳид
РВМЗО	Раёсати вилоятии мелиоратсия ва захираҳои об
ПХНЭ	Пардохтҳо барои хизматрасониҳои низоми экологӣ
ИИОК	Иттиҳоди истифодабарандагони оби канал
НКИХЗО	Нақшаи комплекси истифода ва ҳифзи захираҳои об
АСЭ	Арзёбии стратегии экологӣ
ИЗО	Идоракунии Захираҳои Об
ОМ	Осиёи Миёна
ҲФ	Ҳолати фавқулода
ХНЭ	Хизматрасониҳои низоми экологӣ

Пешгуфтор

Идоракунии Ҳамгироишудаи Захираҳои Об (ИХЗО) ба ҷумлаи самтҳои афзалиятноки идоракунии устувори захираҳои табиӣ дар чорчӯбаи Даҳсолаи байналминистри Об «Об барои ҳаёт» (солҳои 2005-2015), ки аз ҷониби СММ эълон гардидааст, дохил мегардад. Татбиқи усулҳои ИХЗО¹ раванди дарозмуддати такмилёбии низоми қабули қарорҳо дар сатҳҳои гуногун мебошад. Яке аз унсурҳои асосии Идоракунии Ҳамгироишудаи Захираҳои Об ин гузаитан ба тарзи ҳавзавии истифода ва ҳифзи захираҳои об ва ҳамчунон таҳия ва ниёдасозии Нақшаҳои ҳавзавӣ мебошад.

Дастурамали мазкур дар асоси омӯзиши таҷрибаҳои ҷаҳонӣ оид ба таҳияи чунин нақшаҳои ҳавзавӣ омода карда шудааст. Он бар таҷрибаи амалии таҳияи Нақшаи ҳавзавии ҳавзаи Аралу Сирдарё дар қисмати Қазоқистон ва таҷрибаҳои Гурӯҳи кории таҳияи Нақшаи ҳавзавии истифода ва ҳифзи ҳавзаи дарёи Исфара асос ёфтааст. Дар дастурамал ба мақсади муқоиса се сатҳи идоракунии оварда шудааст: Сатҳи байналмилалӣ, сатҳи минтақавӣ ва сатҳи миллӣ. Дар баробари маводи назариявӣ дастурамали мазкур дар худ қисми зиёди василаҳои амалиро ҷой додааст, ки барои таҳияи Нақшаи Ҳавзавӣ бо назардошти усулҳои муосир қўмак мерасонанд.

Дастурамали мазкурро метавон дар мавриди таҳияи Нақшаи Ҳавзавӣ дар сатҳҳои мухталиф ва бар асоси Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурд. Маводи мазкур барои шахсоне, ки дар қабули қарорҳо дар самти банақшагирӣ иштирок менамоянд, ниҳодҳои салоҳиятдори давлатӣ, истифодабарандагони мухталифи об ва ҳамчунон барои тамоми ҷонибҳои дигари алоқаманд пешбинӣ карда шудааст.

Таҳияи Дастурамали мазкур бо дастгирии Иттиҳоди Аврупо дар чорчӯбаи татбиқи лоиҳаҳои «Дастгирии ташилотҳои хоҷагии об ва ҳавзаҳои Осиеи Миёна (WMOCA)» тавассути барномаи «Идоракунии фармарзии захираҳои оби ОМ», ҷамъияти олмонии ҳамкориҳои байналмилалӣ (GIZ) дар ҳамшиарии бо маркази минтақавии муҳити зистии Осиеи Миёна амалӣ гардидааст.

¹ Идоракунии ҳамгироишудаи захираҳои об – низоми идоракунии мебошад, ки бар бақайдгирии амалиёти муштаракӣ манбаҳои обӣ (обҳои сатҳи заминӣ, зерзаминӣ ва баргаштӣ), заминӣ, ҳамчунон дигар манбаҳои табиӣ марбут ба онҳо дар маҳдудаҳои муайяни ҷуғрофӣ, ки ба манфиатҳои соҳаҳо ва дараҷаҳои гуногуни истифодаи об ва истифодаи манбаҳои табиӣ, ки онҳоро ба раванди қабули қарорҳо, сармоягузорӣ, ҳифз ва рушди манбаҳои об дар самти рушди устувори ҷомеа ва ҳифзи муҳити зист (Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2000 ва бо тағйироти воридгашта дар таърихи 16.04.2012, № 821) равона менамоянд, асос ёфтааст.

Муқаддима

Таҷрибаи ҷаҳонӣ оид ба ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО

Мафҳуми «Идоракунии Ҳамгироишудаи Захираҳои Об (ИҲЗО)» дар соли 1992 дар Конфронси Байналмилалӣ об ва муҳити зист дар Дублин пешниҳод гардида, дар конфронси Рио-де-Жанейро ба «Рӯзномаи кори 21» ворид карда шуда буд.

Ҳадафи аслии ИҲЗО, тибқи Рӯзномаи кори 21, ин қонё гардонидани эҳтиёт ба оби ширин дар тамоми кишварҳо дар самти рушди устувори онҳо мебошад. ИҲЗО ҳамчун як раванд маҳсуб гардида, дар ҳар як мавриди мушаххас хусусиятҳои хоси худро мебошад.

Асоси идоракунии ҳамгироишудаи захираҳои об ин эътироф намудани вобастагии мутақобилаи тамоми намудҳои истифодабарандагони об мебошад. Дар зимни чунин бархӯрди ҳалли масъала оид ба тақсим ва идорасозии захираҳои об таъсири ҳар яке аз намудҳои истифода аз об ба ҷониби дигар ба таври муштарак аз ҷониби тамоми тарафҳои алоқаманд қабул карад мешаванд. Дар ин маврид ҳадафу мақсадҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ рушди ҳавзаҳо бахри ба даст овардани рушду тавсияи устувор ба назар гирифта мешаванд.

Ҳамин тариқ, ҳадафи аслии ИҲЗО – ин идоракунии ва рушди устувори захираҳои об дар тамоми зинаҳо мебошад.

Усулу принсипҳои асосии идоракунии ҳамгироишудаи захираҳои об (боз тавре ки онро усулҳои Дублин низ меноманд) пойдеворе барои ислоҳоти минбаъдаи хоҷагиҳои об дар бисёре аз кишварҳо гардидаанд:

- **Усули 1** – Оби ширин – манбаъи адошаванда ва осебпазири муҳим барои бақои ҳаёт, рушд ва муҳити зист;
- **Усули 2** – Рушд ва идоракунии хоҷагии об бояд бар равиш ва шеваи комил ва фарогире асос ёфта бошад, ки тамоми истифодабарандагон, кормандони ташкилотҳо ва шахсони марбут ба нақшакашӣ ва тарҳрезиро, ки қарорҳои сиёсиро дар тамоми сатҳҳо қабул менамоянд, ба худ ҷалб намоанд;
- **Усули 3** – Занон дар таъмин, идоракунии ва ҳифзи захираҳои об нақши калидиро иҷро менамоянд;

- **Усули 4** – Об дар тамоми шаклҳои рақобатии истифодаи худ арзиши иқтисодиро доро мебошад ва бояд ҳамчун маҳсули иқтисодӣ ва ҳамчун маҳсули иҷтимоӣ эътироф карда шавад.

Бар асоси Усулҳои Дублин аз ҷониби Иттиҳоди Аврупо дар соли 2000 Дастурамал (Директиваи) Чорҷӯбаии Об таҳия карда шуда буд, ки он дар соҳаи сиёсати оби ИА санади калидӣ ва асосӣ гардид.

Дастурамали Чорҷӯбаии мазкур намунаи равшани ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО дар масъалаи нақшагирии ҳавзавӣ мебошад. Ҳадафҳои ин Дастурамал аз бартаарафсозии зухуроти бадшавии минбаъдаи сифати об, ҳимоя ва беҳтарсозии вазъи обҳо дар низомҳои экологӣ ва масоҳатҳои ба онҳо марбутӣ обу ботлоқзорҳо, пешбурди истифодаи устувори истифодаи об, ҳамчун ба танзим даровардани равандҳои марбут ба пешгирии намудани обхезӣ ва хушксолиҳо иборат мебошанд.

Тибқи Дастурамали мазкур ҳар як аз кишварҳои аъзои ИА бояд объектҳои оби худро муайян ва онҳоро ба ҳавзаҳои дарёҳои марбут бар асоси ҳавзаҳои обҷамъкунии гидрологӣ мансуб гардонад. Дар ҳар як ҳавза бояд як ниҳоди босалоҳияти масъул бар таҳияи Нақшаи идорасозии ҳавзаи дарёи муайян ташкил карда шавад. Яке аз унсурҳои муҳими ин дастурамал ин ҷалб намудани аҳли ҷомеа ва ҷонибҳои дахлдор ба раванди идоракунии мебошад.

Унсурҳои дар боло зикр гардидаи Дастурамали Чорҷӯбаии Об, асосест барои ҷорӣ намудани банақшагирии ҳавзавии ИҲЗО, ки бар пояи дастурамали мазкур қарор гирифтааст.

Ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО дар сатҳи минтақавӣ

Дар кишварҳои Осиеи Миёна дар даврони шӯравӣ сиёсатро дар соҳаи идорасозии захираҳои об (сиёсати соҳаи об) давлат муайян менамуд. Ба таври мунтазам нақшаҳои шомили генералии истифода ва ҳифзи захираҳои об (НШИҲЗО) тартиб дода мешуданд..

Баъди фурӯпошии Иттиҳоди Шӯравӣ низомҳои идорасозии захираҳои об дар ҳар яке аз кишварҳои Осиеи Миёна тағйироти муайянеро

аз сар гузарониданд. Бо вучуди ин дар онҳо аломатҳои монанде вучуд доранд, ки метавонанд ба истифодаи ғайрисамараноки захираҳои об оварда расонанд. Идорасозӣ бар асоси тақсимои маъмури ба вазъи бартар гузоштани манфиатҳои маҳаллӣ ва на манфиатҳои рушд додани тамоми ҳавза сабаб мегардад. Банақшагирӣ аз ҷониби муассисаҳои алоҳида амалӣ гашта, дар чараёни он ҷонибҳои гуногуни дахлдор на ҳамеша имкони иштирок дар раванди қабули қарорхоро пайдо менамоянд, гарчанде ки масъалаи имконияти иштирок дар санадҳои қонунии марбут ба оби кишварҳои Осиёи Миёна сабт карда шудааст. Чунин бархӯрд имкон намедихад, ки манфиатҳои тамоми ҷонибҳо ба назар гирифта шавад ва ин ба иҷро нагардидани ўҳдадорихои зарурӣ, талафёбии об бо сабабҳои набуди ҳамоҳангӣ дар амалиёт ва ё ба низоъҳо оварда мерасонад. Масъалаҳои ҳифзи муҳити зист дар чунин вазъ дуҷумдараҷа ҳисоб шуда, аксаран, ҳалли худро намеёбанд.

Аён аст, ки қорӣ шудани усулҳои ИХЗО барои ҳалли масъалаҳои дар боло зикр гардида равона гаштаанд ва онҳо имкон медиханд, ки шароити муайяне барои идоракунии самараноки захираҳои об фароҳам оварда шавад.

Бартарияти аз ҳама муҳимми ИХЗО ин амал намудани механизми ҳамоҳангсозии байниидоравӣ тавассути ташкил намудани шӯроҳои ҳавзавӣ ва ё гуруҳҳои ҳамоҳангсозӣ

маҳсуб мегардад. Чунин равиш имкон медихад, ки ҳамоҳангии том ва ҳамгирии амалҳои муштарак дар тамоми сатҳҳои аҳроми идорасозӣ ба даст оварда шавад.

Усули якуми ИХЗО – идорасозии сатҳи ҳавзавӣ бар асоси ҳудудҳои гидрографӣ худ қафолати таъмини устувор ва баробархукуки об новобаста ба мавқеи ҷойгиршавии истифодабарандаи об (дар болооб ва ё поёноб) мебошад.

Иштироки васеи аҳли ҷомеа дар раванди банақшагирӣ, аз ҷумла тавассути машваратҳо бо аҳли ҷомеа, имкон медихад, ки манфиатҳои тамоми истифодабарандагони об ба инобат гирифта шаванд. Дикқати махсус ба шаклдиҳии ақидаи аҳли ҷомеа дар хусуси зарурати ҳифзи захираҳои об ва эҷод намудани ҳавасмандӣ ва рағбат дар онҳо оид ба баланд бардоштани самаранокӣ ва ҳосилнокии истифодаи об равона карда мешавад.

Дар айни замон кишварҳои Осиёи Миёна аз истифодаи НШИХЗО дар масъалаҳои банақшагирии рушди минтақаҳо ҳанӯз даст нақашдаанд. Ба ҳар ҳол, ҳамзамон вучуд доштани НШИХЗО ва Нақшаҳои Ҳавзавӣ асоси воқеӣ дорад, чун дар байни усулу равишҳои таҳия ва мазмуни санадҳои мазкур тафовутҳои муайяне ҷой доранд. Дар поён дар зимни Ҷадвали 1 муқоисаи хусусиятҳои асосии байни

Ҷадвали 1.

Муқоисаи хусусиятҳои асосии НШИХЗО ва Нақшаҳои Ҳавзавӣ

	Банақшагирии ҳавзавӣ	Тарҳу схемаҳои комплексӣ
Миқёс ва равиши идоракунии захираҳои об	Ҳавзаҳо, зерҳавзаҳои ҳаҷман ва миқёсан мухталиф. Асосан ИЗО ғайри мутаммарказонидашуда мебошанд	Ҳавзаҳои дарёии миллий, асосӣ. Идоракунии давлатӣ, ИЗО марказонидашуда
Иштироки ҷонибҳои дахлдор	Иштирок дар таҳияи нақша	Иттилоърасонӣ дар хусуси унсурҳо тарҳ ва схема
Қарорҳои фаннӣ-техникӣ дар муқоиса бо лоиҳаҳои институтсионалӣ	Ҳарду равия-вариант дар шакли баробар пешниҳод мегарданд	Қарорҳои фаннӣ-техникӣ бартарият доранд
Ҷанбаҳои муҳит зистӣ-экологии ИЗО	Афзалиятҳо	Дар баробари дигар бахшҳо барасӣ мегарданд
Ҷанбаҳои молиявӣ/иқтисодӣ	Тафсилот дар сатҳи ҳар яке аз чорабиниҳо, манбаҳои мухталифи маблағгузорӣ, васила ва механизмҳои иқтисодӣ	Маблағгузори ягона барои тамоми чорабиниҳо, асосан, маблағгузори давлатӣ, пардохтҳо барои ифлоссозии муҳити зист-яке аз механизмҳои молиявӣ

НШИҲЗО ва Нақшаҳои Ҳавзавӣ нишон дода шудааст.

Тавре ки аз чадвал бармеояд, дар ҳавза мавҷуд будани НШИҲЗО-и таҳияшуда барои тартиб додани Нақшаи Ҳавзавӣ монеа намебошад. Нақшаи Ҳавзавӣ як сандаи «зиндатаре» мебошад, ки метавонад бар тадқиқотҳо ва ҳисобу китобҳои дар НШИҲЗО ҷой додашуда асос ёфта бошад. Дар шароити кишварҳои Осиёи Миёна, дар ҷое ки маблағгузорӣ аз ҳисоби бучети давлат маҳдуд мебошад, Нақшаҳои Ҳавзавӣ аз ҳисоби имконияти ғайри марказонидани маблағгузорӣ ва ҷўстани захираҳои нав ба мақсади татбиқсозӣ бештар қобили қабул мебошанд.

Ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО дар сатҳи миллӣ

Тибқи Кодекси Об идоракунии давлатӣ дар соҳаи истифода ва ҳифзи об бар усулҳои идоракунии ҳавзавӣ, сарҳадӣ ва маъмуриву территориявӣ асос ёфта аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти иҷроияи ҳукумати маҳаллӣ ва ҳамчунон мақомоти салоҳиятдори давлатӣ оид ба танзими истифода ва ҳифзи захираҳои об, дар мутобиқат ба қонунгузорӣ, амалӣ карда мешавад. Вале то имрӯз идоракунии захираҳои об танҳо аз рӯи усул-принсипи идоракунии маъмури-территориявӣ амалӣ карда мешавад. Чунин усули идоракунӣ ба мо ҳмчун мероси даврони шӯравӣ боқӣ мондааст. Баъди истиқлолияти Тоҷикистон чунин тарзи идоракунӣ дуруст будани худро исбот карда натавонист, аз ҷумла тадричан низомҳои обёрисозӣ аз қор монда қарзҳои хоҷагиҳои фермерӣ дар назди таъминкунандагони об афзудааст ва ҷониби охир бошад худ дар назди таъминкунандагони нерӯи барқ қарздор гаштааст.

Ҳанӯз дар моҳи март соли 2006 Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бар асоси Фармони Президент таҳти № 1713 ба татбиқсозии Стратегияи ислоҳоти давлатии маъмури шурӯъ намуд. Ҳадафи ин стратегия дар эҷод намудани низоми устувори институтсионалӣ, ки ба рушди усулҳои нав дар самти ҳалӣ масъалаҳои идоракунӣ, ки бар рӯи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии кишвар таъсир доранд, иборат мебошад. Стратегияи мазкур ба баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ, бехтар намудани идоракунии давлатӣ тибқи усулҳои иқтисодӣ бозорӣ тавассути ҳадамоти муосир ва касбии

давлатӣ равона гардидааст. Дар робита бо ин дар соли 2011 бо кўмаки молиявии Иттиҳоди Аврупо дар Тоҷикистон таҳияи стратегияи ислоҳоти соҳаи об дар Тоҷикистон шурӯъ гардид. Стратегияи пешниҳод гардида бояд ба усулу принципҳои дар боло зикр гардида мутобиқат намояд.

Ислоҳоти соҳаи об ба эҷоди таҳкурсеӣ барои истифодаи равишҳои идоракунии Ҳамгиришудаи захираҳои об (ИҲЗО) дар Тоҷикистон бар асоси ғайри мутамарказсозӣ ва воғузор намудани қисмате аз хизматрасониҳо дар раванди тақсим намудани масъулиятҳо дар байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ба таври умум, равона карда шудааст. Ислоҳоти пешниҳод гардида бар усулҳои аз тарафи умум қабул гардидаи танзимкунандаи ИҲЗО асос ёфта ба баҳисобгирии манфиатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ тавассути идоракунии устувор мутавозин ва рушд додани захираҳои об равона гардидааст.

Ба ин мақсад дар соли 2012 ба Кодекси Об як боби пурраи иловагӣ оид ба идоракунии ҳавзавӣ истифода ва ҳифзи захираҳои об ворид карда шуда буд. Ин чунин маъно дорад, ки тибқи Кодекси мазкур идоракунии захираҳои об дар Тоҷикистон ба идоракунии ҳавзавӣ захираҳои об бар асоси усулу принципҳои ИҲЗО дар ҳудудҳои алоҳидаи ҷуғрофӣ ва бо дарназардошти манфиатҳои тамоми истифодабарандагони меғузарад. Аз ҷумла ҳудудҳои обтақсимкунии ҳавзаҳои дарёҳои бузург минтақаҳои банақшагириӣ ва идорасозии захираҳои обро муайян хоҳанд намуд.

Ба ҳама маълум аст, ки идоракунии ҳавзавӣ захираҳои об бидуни Нақшаи ҳавзавӣ ғайри имкон аст. Аз ин рӯ дар Кодекс омадааст, ки тарҳи Нақшаҳои ҳавзавӣ истифода ва ҳифзи захираҳои об барои ҳавзаҳои алоҳида аз ҷониби ташкилотҳои ҳавзавӣ захираҳои об ва бо дар назардошти ИҲЗО ва инчунин бар асоси стратегияи Миллии об таҳия карда мешавад.

Дар зимн бояд қайд намуд, ки стратегияи Миллии об, ки аз нақшаҳои кўтоҳмуддат, миёнемуддат ва дарозмуддати истифода ва ҳифзи захираҳои об дар ҳудудҳои муайяни ҳавза иборат мебошад, аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба танзими истифода ва ҳифзи захираҳои об бо ҷалб намудани дигар мақомоти дахлдор таҳия карда мешавад. Дар қадами баъдӣ стратегия дар шӯрои Миллии об баррасӣ гардида аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.

Пешнависи нақшаҳои ҳавзавии истифода ва ҳифзи захираҳои об дар навбати худ дар шӯрои Ҳавзавии об тибқи тартиботи муқарраргардида баррасӣ ва барои тасдиқ ба шӯрои Миллии об пешниҳод карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, нуқтаҳои дар боло зикр гардида имкон медиҳад изҳор намоем, ки қонунгузориҳои оби ҚТ ба таври кофӣ ва муфассал салоҳиятҳои асосии мақомот оид ба идоракунии захираҳои обро, аз нуқтаи назари идоракунӣ ва банақшагирии ҳавзавӣ муайян намудааст ва аз ҷониби мо танҳо дар амал татбиқ намудани онҳо боқӣ мемонад.

Равишҳои концептуалӣ ва методологӣ дар самти таҳия ва татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ равишҳои методологӣ бешумор мавҷуд мебошанд, ки ба ҷангоми таҳияи нақшаҳои ҳавзавӣ аз онҳо истифода бурда мешавад. Дар поён якҷанд намунаҳои чунин усулу равишҳо, ки дар хоҷагиҳои об таҷриба шудаанд ва дар дараҷаи муайян метавон аз онҳо дар таҳияи нақшаҳои Ҳавзавӣ истифода намуд, оварда шудаанд.

Барои мисол, ҳадафи аслии *низоми арзёбӣ оид ба назорат ва мониторинги фаромарзӣ*² ин муайянсозӣ ва таҳияи вариантҳои стратегӣ беҳтарин ва оптималии банақшагирии ҳавзавӣ бо дарназардошти рушди сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва экологии ҳавза мебошад. Усули принципалии аслии ин муайянсозии ҷорабиниҳои пешниҳодшудаи барои ҷонибҳо мутақобилан манфиатнок мебошад. Васида ва механизми методологӣ мазкур, одатан, аз ҷониби ташкилотҳои ҳавзавии муштарақ ба мақсади омӯзиши масъалаҳои доғ ва интиҳоби қарорҳои оптималӣ мавриди истифода қарор мегирад. Қолаби аслии ва ё матритса аз чор омили рушд ва се манбаъи захираҳои об иборат мебошад. Бояд қайд намуд, ки метавон омилҳои рушдро бо дарназардошти ҳар як мавриди хос метавон илова намуд.

Боз ба сифати як мисоли дигар метавонад **Арзёбии стратегӣ экологӣ (АСЭ)**³ – яке аз

2 Phillips, D.J.H., Allan, J.A., Claassen, M., Granit, J., Jørgerskog, A., Kistin, E., Patrick, M., and Turton A. (2008). The TWO Analysis: Introducing a Methodology for the Transboundary Waters Opportunity Analysis. Report 23. Stockholm International Water Institute (SIWI): Stockholm, Sweden.

3 SEA – Strategic Environmental Assessment. World Bank (2009). Strategic Environmental Assessment-Improving Water Resources Governance and Decision Making: Case Studies, Paper No. 116., Washington, DC, USA.

василаҳои асосие, ки чӣ дар марҳилаи таҳлил ва ҷалбсозии тамоми ҷонибҳои дахлдор ва чӣ дар марҳилаи банақшагирии истифода бурда мешавад, хизмат намояд. АСЭ барои муайянсозии ҷанбаҳои афзалиятноки экологии фаъолияти мавриди назар ва ҳалли онҳо равона карда шудааст.

Арзёбии мазкур имкон медиҳад, ки васила ва механизмҳои мухталиф, ба мисли таҳлили раванду сценарияҳои рушди ҳавза, арзёбии хатарпазирӣ, шабехсозӣ ва ё моделсозии пешгӯии оқибатҳои эҳтимолии экологӣ ва ҳамчунон ҳисобҳои иқтисодӣ барои муайян намудани тадбирҳои оптималӣ истифода бурда шаванд. АСЭ асосан дар ҷараёни таҳияи нақшаи ҳавзавӣ барои муайянсозии масъалаҳои мубрам ва доғи дорой хусусияти экологӣ ва баррасии тадбирҳои оптималии пешгирикунанда истифода бурда мешавад.

Ҳар яке аз равишу шеваҳои методологӣ истифодашаванда барои мақсадҳои махсусе равона карда шуда, унсурҳо аз дохили усулҳои гуногун метавонанд ба таври ҳамзамон истифода бурда шаванд.

Асоси Дастурамали мазкурро **Концепсияи банақшагирии ҳавзавӣ**⁴, ки дар доираи лоиҳаҳои Барномаи «Дастгирии ташкилотҳои хоҷагии об ва ташкилотҳои ҳавзавӣ дар Осиёи Миёна» (WMBOCA)⁵ таҳия гардида ва аз ҷониби Иттиҳоди Аврупо маблағгузорӣ карда мешавад, ташкил медиҳад.

Концепсияи мазкур бар дастурамали қорҷубавии Иттиҳоди Аврупо оид ба соҳаи об асос ёфта, дар худ як қатор усулу принципҳои, ки дар равишҳои методологӣ дигар истифода гардидаанд ва дар боло шарҳи онҳо оварда шуда буд, дар бар мегирад. Ҳамин тариқ, ба ҷангоми таҳияи Нақшаи Ҳавзавӣ ҳамчун воҳиди аслии ҳавзаи гидрографии ҷоришавии об гирифта мешавад. Манбаъҳои аслии арзёбии шомилу комплексӣ ва таҳлили вазъи кунунии ҳавза маҳсуб мегарданд. Дикқати маҳсус ба ҷалби ҷонибҳои дахлдор ва аҳли ҷомеа ба раванди банақшагирии ҳавза дода мешавад.

4 Санади мазкурро метавон аз тариқи барномаи Интернет пайдо намуд: <http://www.waterca.org/resources/reports>.

5 Тадбирҳои аз ҷониби Иттиҳодияи Аврупо маблағгузорӣ шаванда «Дастгирии ташкилотҳои хоҷагии об ва ташкилотҳои ҳавзавӣ дар Осиёи Миёна (WMBOCA)» дар ҷараёни марҳилаи дууми барномаи GIZ «Идоракунии фаромарзӣ захираҳои оби Осиёи Миёна», ки дар минтақа тибқи супориши Вазорати Умури Хориҷии Олмон амалӣ мегардад, татбиқ карда мешаванд.

Боби 1. Идоракунии дар сатҳи ҳавза ва нақши ташкилотҳои ҳавзавӣ дар таҳия ва татбиқи нақшаҳои ҳавзавӣ

1.1. Ташкилотҳои ҳавзавии мавҷуда-бартарият ва норасоии онҳо

1.1.1 Таҷрибаи ҷаҳонӣ

Яке аз усул ваё принципҳои асосии ҷорӣ намудани ИХЗО ва банақшагирии ҳавзавӣ ин эҷод намудани як сохтори ташкилии муайяне мебошад, ки тавассути он нақшаҳои ҳавзавӣ таҳия ва амалӣ карда мешаванд.

Дар ҷаҳон як қатор шаклҳои мухталифи ин гуна сохторҳои институтсионалӣ вучуд доранд. Дар баъзе мавридҳо инҳо ташкилотҳои ғайрирасмие мебошанд, ки аз мақомоти машваратӣ иборат мебошанд ва дар мавридҳои дигар онҳо ташкилотҳои расмие ҳавзавӣ мебошанд. Ба таври кулӣ 8 намуди ташкилотҳои мавҷуд мебошанд.

Ҷадвали 2.

Намуди ташкилотҳои ҳавзавӣ (манбаъ Нооер 2006)*

Намуди ташкилотҳои ҳавзавӣ	Хусусиятҳои сохторӣ ва вазифаҳои функционалӣ
Намуди 1: Кумита	Ниходи машваратӣ-маслиҳатӣ, ки аз гурӯҳи намояндагони кишварҳои, ки ба кумита аъзо мебошанд, иборат мебошанд. Вазифаҳои функционалӣ: таҳияи усулу принципҳои умумӣ ва баррасии масъалаҳои дорои характери умумӣ ва ё аз рӯи мавзӯи мушаххаси ҳавза. Ҳайати кормандони кумита дар назар гирифта нашудааст.
Намуди 2: Ташкилоти хоҷагии об	Мақоми ваколатдор барои иҷрои тамоми корҳои ҳавза. Қарорҳои он барои иҷро аз тарафи мақомоти ҳууматии кишварҳо ҳатмӣ мебошанд. Ҳайати кормандони доимамалкунандаи ташкилот дар назар гирифта шудааст.
Намуди 3: Ассотсиатсия	Ташкилоти ҷамъиятӣ махсуб мешавад. Вазифаҳои функционалӣ: иттилоърасонӣ ва огоҳсозӣ оид ба масъалаҳои ҳавзавии дорои характери умумӣ.
Намуди 4: Комиссия	Мақоми ваколатдор, аъзоён аз ҷониби тарафҳои иштирокчи намоянда гардидаанд. Вазифаҳои функционалӣ: иҷро, ҷамоҳангсозӣ ва мониторинги тамоми корҳои ҳавза ва ҳамчунон иҷрои ўҳдадориҳои кишварҳо тибқи созишномаҳои байналмилалӣ. Бо доштани ҳайати кормандон ва котиботи фаннӣ-техникӣ.
Намуди 5: Шӯро	Гурӯҳи намояндагони ҷонибҳои дахлдор – байнисоҳавӣ бо ҷалб намудани аҳли ҷомеа. Вазифаҳои функционалӣ: баррасӣ ва ҷамоҳангсозии масъалаҳои мубрами ҳавза, таҳияи нақшаҳои ҳавза ва мониторингу назорати иҷро. Одатан дар сатҳи зерҳавзаҳо ва ё минтақаҳои гидрографӣ ташкил карда мешаванд. Ба ҳангоми мавҷуд будани маблағгузорӣ метавонад котибот дошта бошад.
Намуди 6: Корпоратсия/ Ҷамъияти саҳҳомӣ	Шахси ҳуқуқӣ барои иҷрои тамоми корҳо дар ҳавза бар асоси тичорӣ
Намуди 7: Трибунал / арбитраж	Мақоми судӣ оид ба масъалаҳои идорасозии ҳавза. Вазифаҳои функционалӣ: ҳалли масъалаҳои баҳсталаби байни истифодабарандагон ва истеъмолкунандагон об.
Намуди 8: Федератсия	Иттиҳоди намояндагони мухталифи ҷонибҳои дахлдор ба мақсади ҷамоҳангсозии мавқеъҳо, таҳияи нақшаҳои ҳавзавӣ, иҷро ва мониторинги корҳо, мубодилаи иттилоот ва пешбарии таҷрибаҳои пешқадам.

* Hooper, B (2006) Key performance indicators of river basin management. Alexandria, VA: Institute for Water Resources, US Army Corps of Engineers.

Дар ҳоли ҳозир дар ҷаҳон ҳудуди 110 ташкилоти ҳавзавии дарёӣ мавҷуд мебошад, ки аз ҷумлаи онҳо 68 адади онҳо байналмилалӣ/фаромарзӣ мебошанд⁶. Ташкилотҳои ҳавзавӣ аз ҷиҳати сохтор ва вазифаҳои функционалӣ аз ҳам фарқ мекунад.

Намудҳои аз ҳама бештар паҳн гардидаи ташкилотҳои ҳавзавӣ и Кумитаҳо, Комиссияҳо, ташкилотҳои хоҷагии об ва Шӯроҳо мебошанд.

Ҳар яке аз намудҳои зикргардида хусусиятҳои худро дошта барои фаъолият дар шароитҳои махсус мутобиқ мебошад. Дар як

Банақшагирии стратегӣ ва идоракунии ҳавзавӣ дарёи Колорадо, ИМА

Ҳавзавӣ дарёи Колорадо яке аз ҳавзаҳои гуногунҷанбаи Амрикои Шимолӣ мебошад, ки масоҳаташ 629 000 км², ва тӯли дарё бошад 2330 км-ро ташкил медиҳад. Дарё аз кӯҳҳои харсангӣ, ки баландиашон то ба 4300 м мерасад маншаъ гирифта, сипас аз қаламрави Мексика ҷорӣ гардида ба халиҷи Калифорния рехта, делтаеро ба вуҷуд меорад.

Тамоми ҳавзавӣ Колорадо ба ҳафт минтақаи калон тақсим мешавад, ки аз зерҳавзаҳои бузург ташкил ёфтаанд. Бар ҳар яке аз ҳафт минтақа консепсияҳо, қоидаҳо ва тартиботи муносиби идоракунии таҳия карда шудааст. Идоракунии ин ҳавзавӣ бузург сохтори махсуси ҳавзавиро тақозо менамояд ва таҳияи Нақшаҳои Ҳавзавии он бошад-риояи қоидаҳои муайянро.

Дар тамоми қаламрави ҳавза 9 **Шӯрои Минтақавӣ** ташкил карда шудааст, ки бо ҳамкориҳои тангтанг бо маъмуриятҳои ноҳияҳо ва идораҳои масъули давлатӣ амал менамоянд. Ҳар як Шӯрои Минтақавӣ ҳаққи қабули қарорҳо доир ба ҷорӣ намудани меъёрҳо-стандартҳо, додани иҷозатномаҳо барои партоби обҳои фозилӣ, назорати риояи он иҷозатномаҳо ва ҳамчунон қабули амалиёти мувофиқро дар ҳолати риоя нагардидани онҳоро, доранд.

Ҳар як Шӯрои Минтақавӣ оид ба масъалаҳои сифати оби ҳавзавӣ дарёи Колорадо торнамо-вебсайти махсуси худро дорад, ки дар саҳифаҳои он ҳар як ҷониби дахлдор метавонад ба иттилооти махсус оид ба параметрҳои мухталифи сифати об дастрасӣ пайдо намояд.

Барои тамоми ҳавзавӣ дарёи Колорадо Нақшаи Ҳавзавии расмӣ вуҷуд надорад. Вале аз ҷониби ҳар як Шӯрои Минтақавӣ «Нақшаи Стратегӣ» оид ба идоракунии сифати об дар ҳавза, ки дар доираи он ибтикорот оид ба идоракунии обтақсимкунии дарёи Колорадо тарҳрезӣ мегардад, таҳия карда мешавад.

Усули аслии таҳияи нақшаҳои стратегӣ аз амалӣ намудани идоракунии ҳамгиришудаи захираҳои табиӣ мутавозин бо манфиатҳои иқтисодӣ ва дигар манфиатҳо иборат мебошад.

Ҳамин тариқ, идоракунии ҳавзавӣ дар ҳавзавӣ Колорадо як раванди шомил ва комплексие мебошад, ки дар худ назорат, мониторинг, муайянсозии масъалаҳои афзалиятноки захираҳои об дар зерҳавзаҳо ва минтақаҳо, таҳияи ҳадафҳои стратегӣ ва амалисозии чорабиниҳо оид ба масъалаҳои мушаххаси мавзӯиро ҷой додааст.

Вале бояд қайд намуд, ки дар ҳавзавӣ дарёи Колорадо ташкилотҳои мушаххаси ҳавзавӣ, ба истиснои Шӯроҳои дар боло зикр гардида, таъсис дода нашудаанд. Ташкилотҳои асосии масъул ин идораҳои маъмурият мебошанд, ки дар ҳамкориҳои зич бо Агентии ҳифзи муҳити зисти ҳар як иёлат (штат) амал менамоянд.

6 GWP & INBO 2009 A handbook for Intergrated Water Resources Management in Basins. Report of the Global Water Partnership and the International Network of Basin Organizations. Elanders Publishers, Sweden.

ҳавзаҳои об метавонанд ташкилотҳои мухталифи ҳавзаҳои вобаста ба функцияҳо ва дараҷаи идоракунии созмон дода шаванд.

Яке аз чунин мисолҳо метавонад ҳавзаҳои дарёи Колорадо дар ИМА бошад, ки дар он ҷо Шӯроҳои оид ба назорат аз болои сифати об ташкил шуда ва амал менамоянд.

1.1.2. Таҷрибаи Осиёи Миёна

Бо вучуди он ки дар Осиёи Миёна ташкилотҳои ҳавзаҳои вучуд доранд, онҳо асосан ба тақсим намудани захираҳои об равона шуда, масъалаҳои идоракунии ҳавзаро ба таври кулл баррасӣ наменамоянд. Ташкилотҳои ҳавзавие, ки тавонанд усулҳои ИХЗО ва банақшагирии ҳавзавиро ҷорӣ намоянд ҳанӯз каманд. Вале аллакай як қатор мисолҳои ташкил шудани чунин ташкилотҳо вучуд дорад. Шакли ташкилотҳо гуногун мебошанд ва сатҳҳои мухталифро дар бар гирифта метавонанд ба сифати моделҳо барои дар оянда дар минтақа паҳн намудан хизмат намоянд.

Ба сифати мисоли аввал метавон Иттифоқи истифодабарандагони каналро (ИИК)-ро ном бурд, ки дар води Фарғона дар доираи лоиҳаи ИХЗО-Фарғона⁷ ташкил шуда буд.

Ба сифати алтернатив дар рӯ ба рӯи сохтори мавҷудаи ташкилии идорасозии каналҳои пилотӣ аз рӯи принципҳои маъмурӣ-минтақавӣ ба ҳангоми гузариш ба ИХЗО як ниҳоди ҷамъиятӣ бо зербахшҳои сохторӣ ташкил карда шуда буд. Дар ибтидо чунин ба нақша гирифта шуда буд, ки он бояд танҳо ниҳоди ҷамъиятӣ бошад, вале чунин бархӯрд сабаби пайдо гардидани як қатор масъалаҳо гардид. Дар робита бо ин, тибқи муқаррароти қонунӣ, ИИК –и каналҳои таҷрибавӣ-пилотӣ вазъи шахси ҳуқуқиро дарёфт намуд.

Сохтори ташкилии ИИК ба тарзи зерин пешниҳод гардидааст:

- Маҷлиси умумии ИИК – мақоми олиии ИИК;
- Шӯрои ИИК (собик ВКК) – мақоми иҷроии ИИК;
- Раёсати Шӯрои ИИК – мақоми кори масъул бар ҷаъолияти ҷорӣи Шӯрои ИИК.

ИИК як намунаи ҳалли масъалаҳои тақсими об бар асоси ҷалби тамоми ҷонибҳои дахлдор мебошад. Ба ҳайати ИИК намоёндагон

истифодабарандагони об, ташкилотҳои хоҷагии об, мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ ва дигар ҷонибҳои дахлдор дар истифодаи захираҳои об дохил мегарданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи лоиҳаи ИХЗО Фарғона дар шимолӣ мамлакат ИИК Хоҷабоқиргон ташкил карда шуда буд. Вале бо хотима ёфтани ҷаъолияти лоиҳа шӯрои мазкур ба таври бояду шояд ҷаъолият наменамояд. Дар робита бо ин таъсис додани ташкилотҳои ҷамъиятӣ оид ба идоракунии ва истифодаи захираҳои об бояд заминаи қонунӣ дошта бошанд.

Ба масъалаи таъсиси ташкилотҳои Ҳавзаҳои дар Қазоқистон диққати зиёд дода мешавад. Дар давоми солҳои 2006-2007 дар он ҷо 8 адад Шӯроҳои Ҳавзаҳои аз рӯи шумораи ҳавзаҳои бузурги гидрографӣ таъсис дода шуда ва амал менамоянд.

Шӯроҳои Ҳавзаҳои масъалаҳои мубрами соҳаи истифода ва ҳифзи захираҳои об, таъмини об ва таҳвили самти ҷараёни обро баррасӣ менамоянд. Ташкили ҷаъолияти Шӯроҳои Ҳавзаҳои бар дӯши раёсатҳои ҳавзаҳои воғузур карда мешавад.

Ба ҳайати Шӯроҳои Ҳавзавии Қазоқистон аз 30 то 40 нафар аъзо дохил мегарданд: инҳо намоёндагони сохторҳои давлатӣ, истифодабарандагони асосии об дар ҳавза, ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва коршиносону мутахассисон мебошанд.

Ҷаласаҳои ШХ мунтазам доир карда мешаванд - 2 маротиба дар як сол ва аз соли 2008 инҷониб ба Барномаи давлатии маблағгузорӣ дохил карда шудаанд.

Тибқи Кодекси Оби Ҷумҳурии Қазоқистон Шӯроҳои Ҳавзаҳои метавонанд ва бояд созишномаҳои Ҳавзавиро, ки иштирокдоронашон метавонанд истифодабарандагони бузурги об, намоёндагони ҳукуматҳои маҳаллӣ, ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва дигар ҷонибҳои дахлдор бошанд, имзо намоянд.

Ба доираи ваколати шӯроҳои Ҳавзаҳои инчунин таҳия, татбиқ, тасдиқ ва мониторинги иҷроӣ Нақшаҳои Ҳавзаҳои дохил мегардад. Нақшаҳо аллакай барои ҳавзаҳои Аралу Сирдарё ва Балхашу Алакол таҳия карда шудаанд.

Дар Осиёи Миёна таҷрибаи таъсис додани сохторҳои институтсионалӣ ҳамчунон барои сатҳи фаромарзӣ низ вучуд дорад. Чунин намуна метавонад комиссияи муштракии об ва

⁷ Торномаи лоиҳаи «Идоракунии Ҳамгиришудаи Захираҳои Оби води Фарғона» <http://iwrw.icwc-aral.uz/>

кумитаҳои Ҳавзавӣ оид ба ҳамкорӣ ва истифодаи дарёҳои байналмилалӣ, ки аз ҷониби Ҳукуматҳои Ҷумҳуриҳои Қирғизистон ва Тоҷикистон (бо дастгирии барномаи GIZ «Идоракунии фаромарзии захираҳои об дар Осиёи Миёна») ташкил шуда истодаанд, бошанд.

Бо дарназардошти он, ки муассисаҳои ҳавзавӣ заминае дар самти татбиқи тадбирҳои

институтсионалӣ ва фаннию техникаи банақшагири ва идорасозии ҳавзавӣ мебошанд, таъсис додани чунин ташкилотҳо, комиссияҳо, кумитаҳои ҳавзавӣ ва котиботи муштарак пешниҳод гардида буданд. Сохтори пешниҳодгардида дар поён дар зимни Расми 1 баён гардидааст.

Расми 1. Сохтори ташкилии пешниҳодгардида оид ба ҳамкорӣ ва истифодаи дарёҳои байналмилалӣ дар байни Қирғизистон ва Тоҷикистон.

Тачрибаи мавҷуд дар Осиёи Миёна

имкониятҳои гуногуни ҷорӣ намудани усулҳои ИҲЗО ва Банақшагирии Ҳавзавиро нишон медиҳад. Сохторҳои дар боло оварда шуда ба он далолат менамоянд, ки дар Осиёи Миёна на танҳо заминаҳо барои таъсис додани чунин ташкилотҳо, балки намунаҳои мусбӣ ҷорӣ намудани банақшагирии ҳавзавӣ низ вучуд доранд.

1.1.3. Сохтори ташкилотҳои ҳавзавии идоракуни ва ҳифзи захираҳои об дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Тибқи Кодекси Об дар Тоҷикистон дар ҳар як ҳавзаи калони дарёҳо раёсатҳои Ҳавзавии идоракунии захираҳои об таъсис дода мешаванд, ки ба истеъмолкунандагони об ба таври мустаким дар ҳуди ҳавзаҳои дарёҳо хизмат мерасонанд.

Барои ташкил намудани раёсатҳои идорасозии захираҳои об бар асоси усулҳои ҳавзавӣ таъсис додани шӯроҳои Миллии об ва дар ҳавзаҳои ҷудогона бошад- шӯроҳои Ҳавзавии об ба нақша гирифта мешаванд.

Шӯрои Миллии об аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода мешавад, ки он фаъолиятҳои вазоратҳо, идораҳо ва дигар ниҳодҳои давлатӣ, ҳамчунон ташкилотҳои ғайридавлатии марбут ба банақшагири, идоракунии, истифода ва ҳифзи захираҳои обро ҳамроҳанг менамояд. Ба ҳайати шӯрои Миллии об тибқи Кодекси Об роҳбарони аввали ташкилотҳои мазкур шомил мегарданд. Вазифаи аввалиндараҷаи шӯрои Миллии ин таҳияи низомнома оид ба муайянсозии марзҳои гидрографии ҳавзаҳои асосӣ ва баррасии стратегияи Миллии об барои пешниҳоди он ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Шӯрои Ҳавзавии об дар назди ташкилоти Ҳавзавии захираҳои об барои ҳамроҳангсозии фаъолияти ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатии марбут ба об таъсис дода мешавад. Ба ҳайати шӯрои Ҳавзавии об намоёндагони корхонаҳо, муассисаҳо ва дигар ташкилотҳо, ки фаъолияти онҳо бо банақшагири, истифода ва ҳифзи захираҳои оби ҳавза марбут мебошанд дохил мегарданд. Роҳбари ташкилоти ҳавзавии захираҳои об ҳамзамон раиси шӯрои Ҳавзавии об махсуб мегардад. Вазифаи асосии шӯрои Ҳавзавии об аз баррасӣ ва таъсис додани нақшаи Ҳавзавӣ иборат мебошад.

1.2. Имкониятҳои ҳуқуқии идоракунӣ сатҳи ҳавзавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар Тоҷикистон як сохтори иерархии мураккаби дорои вазифаҳои сершоха дар соҳаи истифода ва ҳифзи захираҳои об (танзим, пешгӯӣ, истифодаю ҳифз, банақшагири, таҳлил, сиёсат, стратегия), ҳамчунон хусусияти бисёрсоҳавии истифодаи об ва талаботи мухталиф ба захираҳои об аз рӯи ҳаҷм, сифат ва режим вучуд дорад.

Танзими муносибатҳои марбут ба об дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан бар асоси Кодекси Об, Қонун оид ба ҳифзи табиат, Қонун оид ба оби нӯшокӣ ва таъмини оби нӯшокӣ, Қонун оид ба Ассотсиатсияҳои Истифодабарандагони Об ва ғайра амалӣ гардонида мешавад. Вале тақрибан 50 қонуне вучуд дорад, ки дар худ моддаҳои алоҳидаро доир ба ҳалли масъалаҳои ҷудогона ва ё хосси соҳавӣ, ки ба масъалаҳои муносибатҳои об марбут мебошанд ҷой додаанд.

Рушди қонунгузорӣ дар соҳаи об ин як раванди муттасил мебошад ва бо тағйири авзои

иқтисодӣ ва сиёсӣ ба ин қонунгузорӣ тағйироти мувофиқ ворид карда мешаванд. Дар ҳоли ҳозир дар Тоҷикистон ислоҳоти соҳаи хоҷагии об бар асоси усулҳои танзимкунандаи аз ҷониби ҳама эътироф гардидаи ИХЗО, ки ба дар назар гирифтани манфиатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ тавассути идоракунии устувор ва мутаваззин ва рушди захираҳои об равона гардидааст, дар ҷараён мебошад. Ислоҳоти мазкур имкон медиҳад, ки асосе барои истифодаи усулҳои ИХЗО дар Тоҷикистон бар пояи ғайри мутамарказ ва тақсим намудани масъулиятҳо дар байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷомеаи шахрвандӣ ба таври кулл, эҷод карда шавад.

Дар моҳи апрели соли 2012 ба Кодекси Оби Ҷумҳурии Тоҷикистон **иловаҳои марбут ба ҷорӣ намудани усулҳои ИХЗО ворид карда шуда буданд. Ҳамин тариқ ба Кодекси Об ҷунин мафҳумҳо ба мисли «Идоракунии ҳамгиришудаи захираҳои об», «ташкilotи ҳавзавии захираҳои об», «шӯрои миллии об» ва «шӯрои ҳавзавии об» ворид карда шуда буданд.**

Тибқи Кодекси Об дар ҳар як ҳавза бояд нақшаҳои ҳавзавии истифода ва ҳифзи захираҳои об таҳия карда шавад. Нақшаҳои ҳавзавӣ бояд бар асоси стратегияи Миллии об таҳия карда шаванд.

Бояд қайд намуд, ки стратегияи Миллии об дар худ нақшаҳои кӯтоҳмӯҳлат, миёnmӯҳлат ва дарозmӯҳлати истифода ва ҳифзи захираҳои обро дар ҳудудҳои ҳавзаии муайян дар бар мегирад ва аз ҷониби ниҳодҳои ваколатдори давлатӣ оид ба танзими истифода ва ҳифзи захираҳои об ва бо ҷалб намудани дигар мақомоти дахлдор таҳия карда мешавад. Стратегияи мазкур дар шӯрои Миллии об баррасӣ гардида, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.

Лоихаи нақшаҳои ҳавзавии истифода ва ҳифзи захираҳои об дар навбати худ аз ҷониби шӯроҳои Ҳавзавии об тибқи тартиботи муқарраргардида баррасӣ шуда барои тасдиқ ба шӯрои Миллии об пешниҳод карда мешавад.

Қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба об ба таври муфассал салоҳиятҳои ташкилотҳои Ҳавзавии захираҳои обро, аз рӯи нуқтаи назари банақшагирии ҳавзавӣ муайян намуда, зарурати таҳия ва татбиқи нақшаҳои Ҳавзавиро собит менамояд.

Унсурҳои ИҲЗО ва банақшагирии ҳавзавӣ дар Кодекси Оби Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо тағйироти воридгардида аз санаи 16.04.2012, № 821)

УНСУРҲОИ ИҲЗО

Моддаи 2. Мафҳумҳои асосӣ:

Идоракунии ҳамгиرويёнаи захираҳои об – низоми идоракуни, ки баҳисобгирӣ ва таъсири мутақобилаи захираҳои об (обҳои рӯизаминӣ, зеризаминӣ ва бозпасгашта) ва захираҳои замин, инчунин захираҳои дигари табиӣ ба онҳо вобастаро дар ҳудуди муайяни гидрографӣ ба асос гирифта, манфиати соҳаҳо ва сатҳҳои гуногуни истифодабарии об ва захираҳои табиӣ-ро алоқаманд месозад ва онҳоро ба раванди қабули қарор, банақшагирӣ, маблағгузорӣ, ҳифз ва рушди захираҳои об ба манфиати рушди устувори ҷомеа ва ҳифзи муҳити зист чалб менамояд;

Ташкилоти ҳавзавии захираҳои об - сохтори ҳудудии мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба танзими истифода ва ҳифзи захираҳои об, ки барои идоракунии захираҳои об дар ҳудуди ҳавзаи асосӣ масъул мебошад;

Шӯрои миллии об – мақоми машваратии маслиҳатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки фаъолияти вазорату идораҳо ва мақомоти дигари давлатӣ, инчунин ташкилотҳои ғайридавлатиро дар бобати банақшагирӣ, идоракуни, истифодабарӣ ва ҳифзи захираҳои об ҷамоҳанг месозад;

Шӯрои ҳавзавии об – мақоми машваратии маслиҳатии ҳавзавӣ, ки фаъолияти ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатиро дар бобати банақшагирӣ, истифодабарӣ ва ҳифзи захираҳои оби ҳавзаи муайяни об ҷамоҳанг месозад;

БАНАҚШАГИРИИ ҲАВЗАВӢ

Моддаи 9. Идоракунии давлатӣ дар соҳаи истифода ва ҳифзи об:

Идоракунии давлатӣ дар соҳаи истифода ва ҳифзи об дар пайвастагӣ бо усулҳои ҳавзавӣ, марзӣ ва маъмурию ҳудудии идоракуни асос ёфта, аз ҷониби ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, **инчунин мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба танзими истифода ва ҳифзи захираҳои об мувофиқи қонунгузорӣ амалӣ карда мешавад.**

Моддаи 69. Тасдиқи нақшаҳои истифодаи об:

Нақшаҳои истифодаи об дар сатҳҳои гуногун аз ҷониби инҳо тасдиқ карда мешаванд:

- нақшаҳои дохилихоҷагии истифодаи об бо мувофиқати ташкилоти обрасон аз ҷониби мақомоти дахлдори ҳокимияти иҷроия дар маҳалҳо, ки тибқи тартиби маъмурӣ ҳудуди дахлдор тобеи он аст;
- вобаста ба системаҳои дорои аҳамияти ноҳиявӣ (ҳавзавӣ) аз ҷониби мақомоти ҳокимияти иҷроия дар маҳалҳо, ки тибқи тартиби маъмурӣ ҳудуди дахлдор тобеи он аст;
- вобаста ба системаҳои дорои аҳамияти байниноҳиявӣ, вилоятӣ (ҳавзавӣ), ҷумҳуриявӣ мутобиқан аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба танзими истифода ва ҳифзи захираҳои об ва ташкилотҳои дар маҳал будаи онҳо бо мувофиқати мақомоти кишоварзӣ.

Моддаи 74. Истифодаи объектҳои об барои эҳтиёҷоти асосиатсияҳои истифодабарандагони об ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ

Боби 23. Идоракунии ҳавзавии истифода ва ҳифзи захираҳои об

Моддаи 139. Нақшаҳои истифода ва ҳифзи маҷмӯи об:

- Нақшаҳои истифода ва ҳифзи маҷмӯи об, тадбирҳои асосии хоҷагии об ва дигар тадбирҳоро, ки чихати қонунгардонидани талаботи дурнамои аҳоли ва иқтисодиёти давлат ба об, инчунин барои ҳифзи об ва пешгирии таъсири зараровари онҳо бояд ба анҷом расонида шаванд, муайян мекунанд.

Боби 2. Таҳияи нақшаҳои ҳавзавӣ. Давраи банақшагирии ҳавзавӣ

2.1. Раванди банақшагирии идоракунии захираҳои об: давраи банақшагири

Таҳия ва қорӣ намудани нақшаҳои ҳавзавӣ ба ташкилотҳои хоҷагии об (ҳавзавӣ) имкон медиҳад, ки таҳлил ва арзёбии комили вазъи мвҷудаи хоҷагии обро амалӣ намоянд, банақшагирии истифодаи обро дар ҳавза барои марҳилаҳои кӯтоҳмӯҳлат (2-3 сол), миёnmӯҳлат (5-7 сол) ва дарозmӯҳлат (10-15 сол) таҳия намоянд. Ба ҳангоми банақшагирии ҳавзавӣ тамоюлоти рушди иқтисодӣ, пешгӯиҳои демографӣ, аломатҳои фазояндаи таъсири тағйироти иқлим ва дигар омилҳое, ки ба рушди ҳавза таъсир мерасонанд ба назар гирифта мешаванд.

Таҳияи нақшаи ИҲЗО риояи усулҳои асосиро тақозо менамояд, ки онҳо имкон медиҳанд нақшаҳо устувортару самараноктар гарданд. Асос ин раванд ва ё тавре ки боз

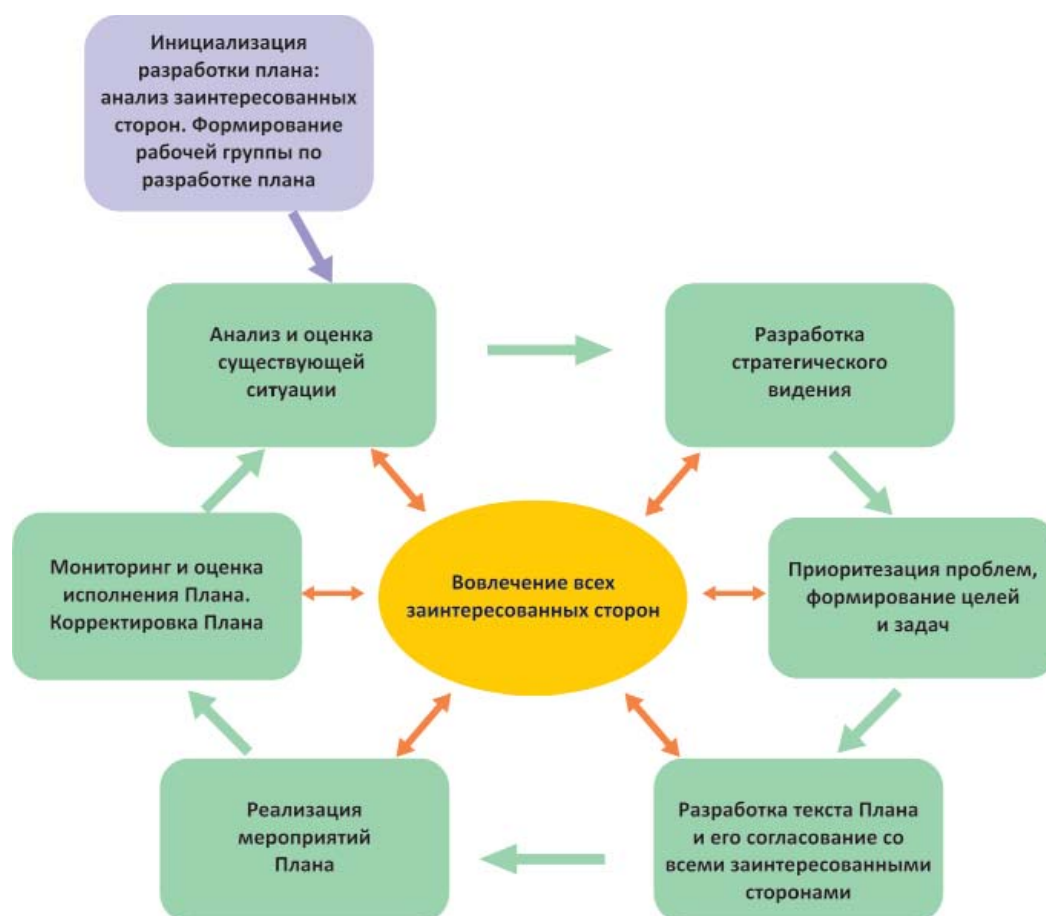
онро меноманд **ҷарха ва ё давраи банақшагири** мебошад.

Чунин давраҳои банақшагири дар тамоми низомҳои идоракунии, ҷи идоракунии ҳавза бошад ва ё ҷи идоракунии корхонаи алоҳида истифода бурда мешавад. Нақшаи ИҲЗО, ки бар асоси давраи банақшагири таҳия карда шудааст, метавонад дар тамоми сатҳҳо, ибтидо аз сатҳҳои давлатӣ ва байнидавлатӣ то ҳавзаҳои ҳама гуна дарёи хурд истифода карда шавад.

Тавре ки дар нақшаи зерин оварда шудааст, давраи кунунии банақшагири барои ИҲЗО 7 марҳилаи асосиро дар бар мегирад (Расми 2).

Марҳилаҳои ин давра ба таври муфассал дар бобҳои ояндаи дастури мазкур мавриди баррасӣ қарор мегиранд.

Қабл аз шурӯи таҳия ва татбиқи Нақшаи ҳавзавӣ ин раванд бояд ба роҳ андохта шавад. Тавре ки дар давраи банақшагири муайян карда шудааст, ин марҳилаи ибтидоӣ мҳсуб мешавад.

Расми 2. Давраи банақшагирии ҳавзавӣ.

Дар ин марҳила ҷонибҳои дахлдор муайян карда шуда, гурӯҳи корӣ оид ба таҳияи Нақша ташкил карда мешавад.

Ҳар як марҳила ба таври муфассал дар бобҳои минбаъдаи дастурамали мазкур мавриди баррасӣ қарор мегирад.

Шаг 1

Шаг 2

Шаг 3

Расми 3. Зинаҳои ҷалби ҷонибҳои дахлдор.

2.2. Таҳлили ҷонибҳои дахлдор

Ҷалби ҷонибҳои дахлдор дар тамоми зинаҳои таҳия ва татбиқи Нақшаи Ҳавзавӣ хеле муҳим мебошад. Ин марҳиларо метавон дар якҷанд зина таҳия намуд, тавре ки дар Расми 3 нишон дода шудааст.

Барои ҳар як давлат, барои ҳар як ҳавза номгӯи ҷонибҳои дахлдор алоҳида ва махсус мебошад.

Манфиатҳои ҷонибҳои дахлдор аз иштирок дар раванди банақшагири:

- Қабули асоснокшудаи қарорҳо аз ҳисоби огаҳӣ ва иттилоъ доштан;
- Ҷонибҳои асосии дахлдор дар аксар мавридҳо аз нарасидани захираҳои об ва ё идоракунии бади захираҳои об ранҷ мебаранд;
- Мувофиқасозӣ дар марҳилаҳои барвақтии таҳияи Нақша эҳтимолияти дар оянда сар задани низоъҳоро коҳиш медиҳад;
- Шаффофият дар фаъолияти ҷамъиятӣ ва хусусӣ;
- Таъмини муносибатҳои бар боварӣ асос ёфта дар байни тамоми иштирокдорони раванд.

Ба ҳангоми тартиб додани ҷонибҳои дахлдор хусусиятҳои идоракунии минтақаи муайян, соҳаҳои мавҷудаи иқтисодӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ҷанбаҳои экологӣ, вазъиятҳои ҷаҳулодаи эҳтимоли ва ғайра ба назар гирифта мешавад.

Иштироки ҳар яке аз ҷонибҳои дахлдор имкон медиҳад, ки мушкилиҳои мавҷуда дар тамоми соҳаҳо муайян, афзалиятҳои аниқ ва роҳҳои ҳалли имконпазир бо дарназардошти манфиатҳои ҳар як ҷониб равшан карда шаванд.

Дар зимн ҳар яке аз ҷонибҳои дахлдор бояд ба таври возеҳ манфиатҳои иштирок дар раванди банақшагири, ва минбаъд, дар татбиқи он нақшаро дарк намояд.

Нуқта назарҳо ва манфиатҳои ҷонибҳои дахлдори иштирокчи на ҳамеша метавонанд бо якдигар мувофиқ бошанд ва онҳо метавонанд дар муҳолифи ҳамдигар қарор дошта бошанд. Ёфтани роҳи гузашткунӣ дар байни иштирокдорони

раванд ва расидан ба қарорҳои мувофиқашуда зарур мебошад. Қабули қарорҳои мувофиқашуда боиси самараноктар иҷро гардидани онҳо мегардад.

2.3. Дидгоҳи стратегӣ. Марҳилаҳои таҳияи дидгоҳ

Асос барои банақшагирии ҳавзавӣ ин саъйи давлат ба самти ҳадафи муайян, яъне шаклдиҳии самти сиёсӣ ва рушди стратегӣ ва ё, ба таври дигар, «**шаклдиҳии дидгоҳ**» мебошад. Самти сиёсии давлат бояд асоси банақшагирии ҳавзавиро ташкил диҳад.

Барои таҳияи **дидгоҳи стратегӣ** чунин асосҳои хизмат карда метавонанд:

- Изҳороти расмӣ сиёсӣ да шакли санади аз ҷониби ҳукумат тасдиқ карда шуда;
- Изҳороти ғайрирасмӣ сиёсии аъзои ҳукумати иҷроия;
- Стратегияҳои рушди давлат ва ҳамчунон стратегияҳо ва нақшаҳои рушди минтақаҳо;
- Ёҳдадориҳои байналмилалӣ.

Дидгоҳ бояд қобили тасаввур ва мувофиқи мақсад, дар мӯҳлати муайян амалишаванда ва ба масъалаҳои мушаххас равона карда шуда бошад. Дидгоҳ бояд барои тамоми ҷонибҳои дахлдор дастрас бошад.

Таҳияи дидгоҳи стратегӣ якҷанд зинаҳои ҳатмиро дар бар мегирад:

1. Таҳлили сиёсат ва стратегияи мавҷуда дар робита бо мувофиқати онҳо бо усулҳои устувори рушд ва принципҳои ИҲЗО;
2. Таҳлили манбаъҳо ва талаботи мавҷуда;
3. Гузаронидани машваратҳои расмӣ ва ғайрирасмӣ ба мақсади баҳисобгирии дидгоҳҳои тамоми ҷонибҳои дахлдор;
4. Дарёфти кафолатҳои сиёсӣ нисбати дидгоҳ ва ё стратегия;
5. Тасдиқ намудани дидгоҳ.

Асос барои таҳияи дидгоҳи стратегӣ дар банақшагирии Ҳавзавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ин стратегияи Миллии соҳаи об мебошад. Усулу принципҳои асосии стратегияи Миллии соҳаи об бояд ба оммаи васеъ тавассути воситаҳои ахбори омма расонида шаванд.

Дидгоҳ –ин ҳадафи аслии дарозмуддати рушди ҳавза мебошад

Дидгоҳи стратегӣ – ин санадест, ки рушди ояндаи ҳавзаро баён менамояд. Дидгоҳи стратегӣ ба марҳилаи дарозмуддати мӯйяншуда, одатан 20-25 сол равона карда шудааст.

2.4. Таҳлил ва арзёбии вазъи кунунӣ

Хатти асосӣ дар таҳияи Нақшаи Ҳавзавӣ ин таҳлили ҳамаҷониба ва арзёбии вазъи мавҷуда мебошад. Таҳлил/арзёбиро метавон ҳам тавассути ҳуди ҷонибҳои дахлдор ва ҳам тавассути ҷалб намудани мутахассисони иловагӣ амалӣ намуд ва онҳо бояд аз нуқтаҳои зерин иборат бошанд:

- Арзёбии вазъи кунунии идоракунии захираҳои об ба мақсади муайян намудани масъалаҳои мавҷудаи идоракунӣ ва ёфтани роҳҳои имконпазири ҳалли онҳо;
- Таҳлили тамоми бахшҳои асосие, ки боиси мушкили мешаванд ва беҳбудиро талаб менамоянд;
- Тартиб додани номгӯи масъалаҳо ва тавсияҳо оид ба ҳалли онҳо;
- Муайян намудани масъалаҳои афзалиятнок дар дар порчаи мушаххаси замонӣ.

Таҳлил/ арзёбии вазъият бояд бар тавозуни байни маълумоти техникӣ, иттилооти субъективӣ, ки аз ҷониби мутахассисон ҷамъоварӣ карда мешаванд ва иттилооти омории мавҷуда асос ёфта бошад. Ҷамъовариҳои иттилоот бояд то ҳадди аксар пурра бошад ва ба ошкор намудани адади бештари масъалаҳо равона карда шуда бошад.

Ба ҷараёни гузаронидани таҳлил ба таври мустақим ва ё ғайримустақим, яъне тавассути мусоҳиба ва ё дархостҳо барои дарёфт намудани иттилооти муайян, бояд тамоми ҷонибҳои дахлдор ҷалб карда шаванд. Чунин бархӯрд имкон медиҳад, ки тамоми масъалаҳои мавҷуда дар сатҳҳо ва соҳаҳои мухталиф ошкор карда шаванд.

Ба хангоми гузаронидани таҳлил/арзёбӣ ҷиҳати муҳим ин истифодаи васеи технологияҳои

муосири навоаронаи иттилоотӣ-иртиботӣ мебошад. Ба чунин технологияҳои чунин василаҳои метавон дохил намуд:

- 1) Ҳазинаи иттилоотии рӯи хатти фаъол (он-лайн);
- 2) НҶИ (низомҳои ҷуғрофӣ иттилоотӣ);
- 3) Кашфсозӣ (зондирование) аз масофаҳои дур,
- 4) Истифодаи низомҳои GPS.

Натиҷаҳои бадастомадаи таҳлилу/арзёбиҳо бояд то ҳадди аксар барои дарёфт намудани фикру молоҳизаҳо ва пешниҳодҳои ҷонибҳои дахлдор паҳн карда шаванд. Шаклҳои паҳн намудани иттилоот метавонанд мухталиф бошанд, масалан, ташкил намудани муколимаҳои байнисоҳавӣ бо ҷалб намудани тамоми ҷонибҳои дахлдор, суроғаҳо барои ирсол, анкетасозӣ.

Бешак, дар натиҷаи чунин таҳлили шомил метавон шумораи зиёди масъалаҳо ва мушкилиҳоро, ки ҳалли худро интизоранд, ошкор намуд. Тамоми масъалаҳои ошкор гардида ба як номгӯи махсус, ки **рӯйхат-реестри масъалаҳо** ном дорад ворид карда мешавад.

Масъалаҳо ва мушкилиҳо дар доираи банақшагирии ҳавзавӣ, ки ба рӯйхат-реестр дохил карда мешаванд метавонанд ба чунин нуқтаҳои марбут бошанд:

- Таъмини аҳолии об ва истеҳсоли маводи ғизоӣ;
- Таъмини ҳифзи саломатии аҳолии;
- Паст намудани таъсири манфӣ ба муҳити зист;
- Баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ;
- Рушди назорат ва мониторинг;
- Тадқиқотҳо ва ё аз нав аз ҷиҳати техникӣ-фанӣ муҷаххаз гардонидан ва ғайра.

Рӯйхат-реестр бар асоси тартиботи муайянсозӣ, арзёбӣ ва ба воқеият рабт додани тамоми масъалаҳои ҳавза тартиб дода мешавад. Тамоми масъалаҳои ошкор гардида бояд ба рӯйхат-реестр ворид карда шаванд. Рӯйхат-реестр номгӯи амалиёт барои ҳалли масъалаҳоро дар бар намегирад, вале дар худ номгӯи нишондиҳандаҳои қобили андозагириро, ки аз рӯи онҳо метавон назорат аз болои ҳалли масъалаҳоро ҷорӣ намуд, дар худ ҷой диҳад.

Рӯйхат реестри масъалаҳо ба сифати асос барои табақабандӣ ва муайян намудани афзалиятҳо таҳия карда мешавад. Масъалаҳои афзалиятноки ба дастамада асосе мебошанд

Намунаи Рӯйхат-реестри масъалаҳои ҳавза

Ошкор намудани масъалаҳо	Оқибатҳои манфӣ ва хатарпазирӣ	Сабабҳо	Унсурҳои таркибии фаъолият	Нишондиҳанда	Баҳои табақабандӣ
Норасоии об барои обёрӣ	- талафи об барои обёрӣ - пастшавии ҳосилнокии замин	- мӯҳлати дарозии истифодаи низомҳои обёрӣ - фарсудашавии низомҳои обёрӣ - набуди нигоҳубини доимии ин низомҳо	Кишоварзӣ (зироаткории обёришаванда)	- КАФ (КПД) –и низомҳои обёрӣ - талафи об аз лаҳзаи гирифтани об та ба майдонҳо равона намудани он	
Ифлосшавии объектҳои обтавассути обҳои захбуру захкаш, обҳои партобӣ ва боқимондаҳои маишӣ аз самти марказҳои аҳолинишин, ки дар тӯли маҷрои дарё ҷойгир шудаанд.	- пастшавии сифати об дар объектҳои об - баландшавии хатари бемориҳои сироятӣ	- набуди низоми тоза намудани НЗЗ - риоя нагардидани ҳудудҳои ҳимояи об - сатҳи пасти фарҳанги мардум	Ҳоҷагии манзили-маишӣ	- миқдори обҳои партобӣ, ки ба дарё рехта мешавад - нишондиҳандаҳои сифати об дар дарёҳо - миқдори партобгоҳҳои иҷозат доданаи шуда	
Камоб гаштани ҳавзҳо дар резишгоҳҳо-делтаҳо	- ба ботлоқ мубаддал гардидан - талаф ёфтани захираҳои моҳӣ - пастшавии маҳсулнокии чарогоҳҳои назди ҳавзҳо	- бардошти об ба мақсади обёрӣ	Кишоварзӣ (зироаткории обёришаванда)	- масоҳати ҳавзҳо, - миқдори захираҳои моҳӣ - таркиби намудии моҳиҳо - масоҳати чарогоҳҳо	

барои гузоштани ҳадафҳо ва вазифаҳои Нақшаи Ҳавзавӣ ва тартиб додани рӯйхати чорабиниҳо.

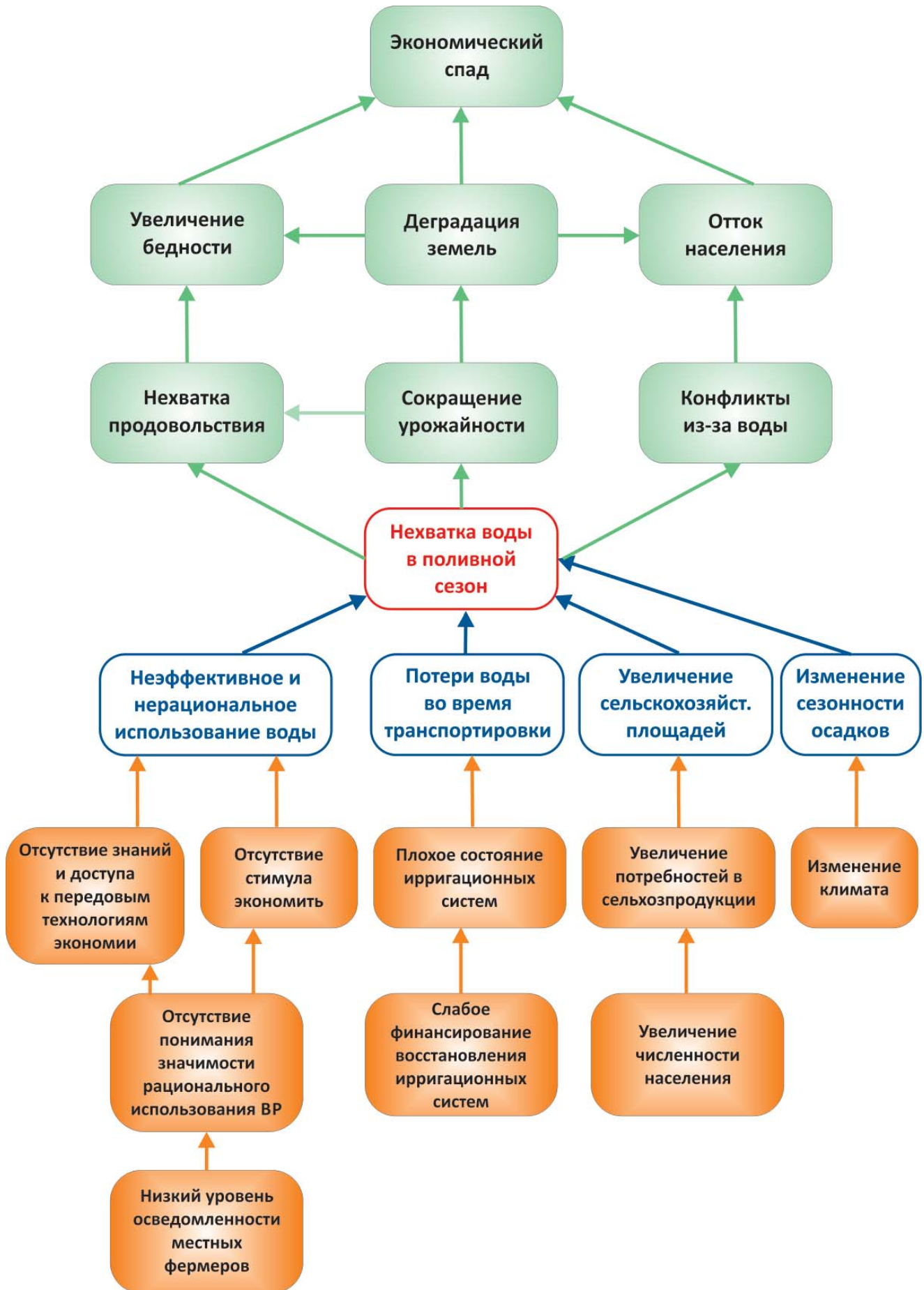
Рӯйхат-реестри масъалаҳо бояд барои ҷонибҳои дахлдор ва оммаи васеи аҳоли, ки онҳо низ ҳаққи пешниҳоди таклифҳо оид ба васеъ ва ё кӯтоӣ намудани рӯйхати масъалаҳоро доранд, дастрас бошад.

Бояд дар хотир дошт, ки танҳо ҳалли масъалаҳои аслии метавонад ба беҳшавии авзоъ дар ҳавза оварда расонад. Дар робита бо ин ба хангоми тартиб додани рӯйхат-реестри масъалаҳо дар ҳар мавриди мушаххас масъала ва мушкилии асосиро, ки аз он дигар масъалаҳо бармеоянд, муайян ва ошкор намуд.

Барои муайян намудани масъалаҳои аслии метавон **василаи махсуси бо ном «Дарахти масъалаҳоро»** истифода бурд, ки имкон медиҳад алоқаҳои сабаб ва натиҷа ошкор карда шавад.

Дар поён намунаи тартиб додани «Дарахти масъалаҳо» оварда шудааст. «Дарахти медиҳад, масъалаҳо»-и ба таври муфассал тартиб дода шуда имкон медиҳад, ки масъалаи аслии ошкор ва он дар рӯйхат-реестри масъалаҳо инъикос карда шавад.

Тавре ки дар боло қайд гардида буд, ҳар як масъалаи ба рӯйхат-реестр дохил шуда, бояд аз амалияи табақабандӣ бо дарназар гирифтани таъсирот ба муҳити зист, рушди иҷтисодӣ ва

Расми 4. Дарахти масъалаҳо.

Эзоҳ ба сутунҳои РҶЙҲАТ- РЕЕСТР:

1. Масъалаи ошкор гардида – тағйироти манфӣ ҳам дар муҳити табиӣ, ҳам дар масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ. Тамоми масъалаҳо ба бахш ва ё блокҳо тақсим карда мешавад ва бояд бо таври равшан муайян ва шаклдиҳӣ карда шаванд.
2. Оқибатҳои манфӣ ва хатарпазирӣ – номгӯи мавридҳои номусоид, ки дар вобастагӣ ба ҷой доштани масъалаи мазкур метавонанд сар зананд.
3. Сабабҳо – номгӯи омилҳои, ки сабаби пайдо гардидани ин мушкилиҳо гардидаанд.
4. Унсурҳои фаъолият – номгӯи соҳаҳои (самтҳо ва ғайра) фаъолияти инсон, ки бо муҳити зист дар робитаи мутақобила қарор доранд.
5. Нишондиҳанда – низоми нишондиҳандаҳо, ки тавассути онҳо бояд вазъи масъалаи экологӣ мазкур бояд назорат карда шавад (оё кам гаштаас ва ё баракс зиёд гаштааст).
6. Баҳои табақабандӣ – нишондиҳандаи рақамие, ки баъди табақабандӣ ба масъалаи мазкур гузошта шудааст.

иҷтимоии ҳавза, оқибатҳо ва хатарпазирӣ эҳтимолии манфӣ, гузарад. Тамоми маълумот ба сутунҷаҳои мувофиқи рӯйхат-реестр ворид карда шуда, сипас баҳои гирифтаи табақабандӣ гузошта мешавад.

Ҷадвали 5.

Ҷадвал-матритсаи баҳодихии масъалаҳо

Номгӯи масъалаҳои экологӣ	Микёси таъсир (1-5)	Мураккабӣ/ кимати тағйироти таъсир (1-5)	Чорҷӯбаи замони (1-5)	Тавачҷӯҳ аз ҷониби аҳли ҷомеа (1-5)	Баҳогузори дараҷаи афзалиятнокии масъала (мачмӯъ)
Норасоии об барои обёрӣ	4	5	3	5	17
Ифлосшавии объектҳои об тавассути обҳои захбуру захқаш, обҳои партобӣ ва боқимондаҳои маишӣ аз самти марказҳои аҳолинишин, ки дар тӯли мачрои дарё ҷойгир шудаанд	3	4	4	5	16
Камоб гаштани ҳавзҳо дар резишгоҳҳо-делтаҳо	4	2	4	1	11

Натиҷаҳои баҳогузорӣ ба ҷадвал-матритсаи арзёбии масъалаҳо ворид карда мешаванд (нигаред ба Ҷадвали 5).

Арзёбии масъалаҳоро метавон аз рӯи меъёрҳои дар поён зикргардида амалӣ намуд, вале дар ҳар як ҳавза меъёрҳои баҳодихӣ метавонанд вобаста ба хусусиятҳои ҳавза фарқ намоянд. Таркиби меъёрҳо ва шумораи онҳо аз ҷониби тарафҳои дахлдор муайян ва ҳамоҳангсозӣ карда шуда ва метавонанд вобаста ба ҳалли худ тағйир ёбанд.

Меъёрҳои имконпазирӣ арзёбии масъалаҳо:

- **Микёси таъсир.** Микёси таъсир аз рӯи ҷадвали панҷ дараҷаи баҳогузорӣ мегардад. Дараҷаи баландтарини баҳо (5) ба масъалаҳои гузошта мешавад, ки аҳамияти глобалӣ доранд (масалан, тағйироти иқлим ва ё нест гардидани намудҳои, ки ба китоби сурхи МСОП ворид карда шудаанд). Дараҷаи «4» ба таъсироте гузошта мешавад, ки масоҳатҳои бузург ва ё намудҳои мухталифи низоми экологиро фаро мегирад (масалан, таъсир ба обҳои фаромарзӣ). Дараҷаи «3» - таъсири хусусияти миёнаи дошта,

хосияти возеҳи минтақавиро доро буда, масоҳатҳои васееро дар бар мегирад. Дараҷаи минималии «1» ба таъсироте гузошта мешавад, ки хусусияти нуқтавии маҳаллӣ дошта, дар оянда тавассути об ва ё ҳаво паҳн намегарданд ва ба мавқеҳои зиндагии олами наботот ва ҳайвонот таъсир надоранд.

• **Мураккабӣ/арзиши тағйири таъсирот.** Меъёри мазкур дараҷаи мураккабии фаннӣ-техникӣ, молиявӣ ва ташкилии мураккабии тағйироти вазъи манфиро, ки ин ва ё он масъаларо шарҳ медиҳанд арзёбӣ менамояд. Дараҷаи баландтарин ба масъалаҳои гузошта мешавад, ки ҳалли онҳо аз ҷиҳати техникӣ ва молиявӣ қобили иҷро мебошанд (аз 3 то 5). Ба тағйироте, ки иҷрои онҳо мушкул мебошад дараҷаҳои пасттари (1-2) гузошта мешавад.

• **Чорҷӯбаҳои замони.** Меъёри мазкур миқдори зарурии замонро барои тағйир додани вазъи манфие, ки ин ва ё он масъаларо муайян менамояд, арзёбӣ менамояд. Дараҷаи максималӣ ба масъалаҳои дода мешавад, ки ҳалли онҳо замони камтаринро талаб менамоянд (аз 3 то 5). Тағйироте, ки давраи дурро дарозеро талаб менамоянд, дараҷаҳои пасттареро хоҳанд дошт (1-2).

• **Тавачҷӯҳи аҳли ҷомеа.** Дараҷаи минималии «1» ба масъалае дода мешавад, ки ба он аз ҷониби аҳли ҷомеа тавачҷӯҳе зоҳир карда намешавад. Ба ҳангоми мавҷуд будани каму беш тавачҷӯҳ дар сатҳи маҳаллӣ аз ҷониби тарафҳои дахлдор дараҷаи «2» гузошта мешавад. Ба ҳангоми ҷой доштани тавачҷӯҳ аз ҷониби оммаи васеъ дар сатҳи ҳавза ба масъала дараҷаи 3» ва ё «4» гузошта мешавад. Дар ҳолате ки масъала тавачҷӯҳи аҳли ҷомеаро дар сатҳҳои миллӣ ва байналмилалӣ ба худ ҷалб менамояд, ба ин масъала дараҷаи баландтарини «5» дода мешавад.

Тамоми дараҷаҳо аз рӯи меъёрҳои арзёбӣ таҳти сунҷаи «Табақабандии афзалиятнокии масъала» чамбандӣ карда мешаванд. Дараҷаҳои баланди «Табақабандии афзалиятнокии масъалаҳо» ба аҳамияти баланди масъалаҳо, имконият ва зарурати ҳалли очили онҳо ишора меменамоянд.

Усулу методикаҳои, ки барои табақабандии масъалаҳо истифода бурда мешаванд, метавонанд гуногун бошанд. Дар дастурамали мазкур танҳо як усули табақабандӣ оварда мешавад. Дар ин зимн табақабандӣ метавонад аз ҷониби тарафҳои дахлдори мухталиф амалӣ карда шавад, масалан, ба таври алоҳида аз

ҷониби аҳли ҷомеа, аз ҷониби сохторҳои давлатӣ, алоҳида аз ҷониби олимони ва мутахассисон ва натиҷаҳои табақабандӣ чамбастгардида, бар асоси онҳо нишондиҳандаҳои миёна бароварда мешаванд. Табақабандиро метавон дар ҷараёни чаласаҳо ва ё аз дур анҷом дод. Чунин усул имкон медиҳад, ки бархӯрди субъективӣ ҷой нагирад.

Он масъалаҳои, ки ба онҳо дараҷаҳои баланд дода мешаванд, онҳо масъалаҳои афзалиятнок маҳсуб гашта бар асоси Нақшаи Ҳавзавӣ ҷой мегиранд. Аз рӯи онҳо ҳадафу вазифаҳо тартиб дода шуда, номгӯи ҷорабиниҳо таҳия карда мешавад.

Вале ҷудо намудани масъалаҳои афзалиятнок маънои онро надорад, ки тамоми дигар масъалаҳо бояд фаромӯш карда шаванд. Бознигарии рӯйхат-реестр ва аз рӯи афзалиятнокӣ табақабандӣ намудани масъалаҳо бояд мунтазам амалӣ карда шаванд. Мӯҳлатҳои бознигарӣ намудани рӯйхат-реестр аз ҷониби тарафҳои дахлдор муқаррар карда мешаванд.

Масъалаҳои, ки ҳалли онҳо дар марҳилаи муайян ба Нақша ворид карда нашудаанд, метавонанд ба онҳо дар оянда ба ҳангоми бознигарӣ шудани номгӯй-реестр ворид карда шаванд. Ҳамин тариқ, тамоми масъалаҳо ба Нақша ворид карда шуда ва дар замони муайян ҳалли худро хоҳанд ёфт.

2.5. Муайянсозии ҳадафу ва мақсадҳо

Ба мақсади ҳал намудани масъалаҳои афзалиятнокии ошкоргардида ҳадафу мақсадҳои Нақшаи Ҳавзавӣ таҳия мегардад. Дуруст муайян намудани ҳадаф ва мақсади пешгирифта дар оянда асоси татбиқи Нақша мешавад. Ҳадафи татбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ бояд ба усулҳои ИҶЗО мувофиқ бошанд ва як қатор афзалиятҳои дошта бошанд ба монанди:

- **Ҳамбастагӣ бо сиёсат дар соҳаи об ва** ўҳдадорҳои байналхалқӣ;
- **Мушаххасӣ** (ҳадаф ҳалли мушкилоти ошкоргардида);
- **Қобили андозагирӣ будан** (баҳоидиҳӣ ба воситаи нишондодҳои муайян, ки ба ҳадаф расидем ё не);
- **Қобилияти дастрасӣ ва амалишавӣ** (дар натиҷаи иҷрои корҳои муайян, дар вақти мӯйян бо захираҳои дастрас мақсадди гузошташударо амалӣ намудан имконпазир гардад);

- **Самаранокӣ** (расидан ба ҳадаф мушкилоти муайяни ҳавзаро ҳал намояд);
- **Муайянии вақт** (мӯҳлати расидан ба ҳадаф дар давраи муайяни замонӣ);
- **Алоқамандии мақсадҳо** (Ҳадафи пешгирифта ба мақсадҳои дигари тараққиёти ҳавза алоқаманд бошад).

Дар вақти гузоштани ҳадафҳо ва мақсадҳо бояд фарқияти байни якдигарии онҳо аниқ дарк карда шавад. Дар байни ҳадаф ва мақсадҳо ҳам дар сатҳи идоракунии, ҳам дар вақти иҷроия як қатор фарқиятҳо вучуд доранд:

- **Сатҳи идоракунии** – Ҳадафҳо дар сатҳи давлатӣ/ ҳавзаҳо гузошта мешаванд, мақсадҳо бошанд дар сатҳи маҳал.
- **Миқдор - Сифат** – ҳадафҳо нишондодҳои сифатӣ буда, мақсадҳо одатан ченакҳои аниқи миқдорӣ доранд.
- **Эҳтимолият – Кафолат** – ҳадафҳо метавонанд эҳтимолӣ бошанд дар давраи ҳозира дастнорас бошанд. Мақсадҳо дар давраи ҳозира дастрас буда иҷроиши онҳоро санҷидан мумкин.
- **Баҳодихӣ – Мониторинг (Санҷиш)** – Расидан ба ҳадаф фақат ҳангоми баҳодихии ниҳой маълум мегардад. Дараҷаи расидан ба мақсадҳои гузошташуда дар натиҷаи санҷишҳои гузаронидашуда муайян карда мешавад ва ҳангоми зарурат ислоҳ карда мешавад.
- **Сиёсӣ – Барномавӣ** – Ҳадафҳо дар сатҳи қабули қарорҳои сиёсӣ /банақшагирии стратегӣ/стратегияҳои дурнамо тартиб дода мешаванд. Мақсадҳо дар сатҳи нақшаҳои рушди маҳаллӣ, минтақавӣ ва вилоятӣ гузошта мешаванд.

Дар марҳилаи таҳлили вазъият оمودасозии «Дарахти мушкилотҳо» барои муайян намудани ҳадаф ва мақсадҳо муҳим аст. Қарори муайянкунии мушкилоти марказӣ (асосӣ) метавонад ҳадафи Нақшаи ҳавзавӣ гардад. Ҳалли мушкилоти дараҷаи дуввум метавонад мақсад ва аз мушкилотҳои сеюм чорабиниҳои Нақшаи ҳавзавиро муайян намудан мумкин аст. Ҳамин тавр «Дарахти мушкилотҳо» и оمودанамударо метавон чаппа намуда «Дарахти ҳадафҳо ва мақсадҳо» созем.

Барои тартиб додани Нақша аз ин «**Дарахти ҳадафҳо ва мақсадҳо**», ки ба сифати мисол тасвир карда шудааст метавон чунин ҳадафҳо ва мақсадҳоро сохт.

Мазмун ва мундариҷаи Нақшаи ҳавзавии ҳавзаи Аралу-Сирдарё:

1. Муқаддима.
2. Баҳодихии вазъияти ҳозира.
3. Таҳлили захираҳои оби ҳавзаи хоҷагии оби Аралу-Сирдарё.
4. Таҳлили институтсионалӣ ва қонунии идоракунии захираҳои об дар ҲАС.
5. Ҳамкориҳои байналминтақавӣ оиди идоракунии захираҳои об дар ҲАС.
6. Рӯйхати мушкилотҳо ва монеъаҳо, ки барои самаранокии идоракунии захираҳои об вучуд доранд. Баҳодихии мушкилотҳо.
7. Стратегия ва Барномаҳои миллии рушди ҲАС.
8. Дидгоҳи соҳаи об дар ҲАС дар давраи дарозмуддат.
9. Ҳадаф ва мақсадҳои Нақшаи ИҲЗО. Натиҷаҳои пешбинишуда аз тадбиқи Нақшаи ИҲЗО.
10. Механизми тадбиқи чорабиниҳо ва манбаъҳои маблағгузорӣ.
11. Нақшаи тадбиқи чорабиниҳои ИҲЗО.
12. Чорабиниҳои нақшавӣ.

Ҳадаф:

- Таъмин намудани аҳоли бо оби полезӣ.

Мақсадҳо:

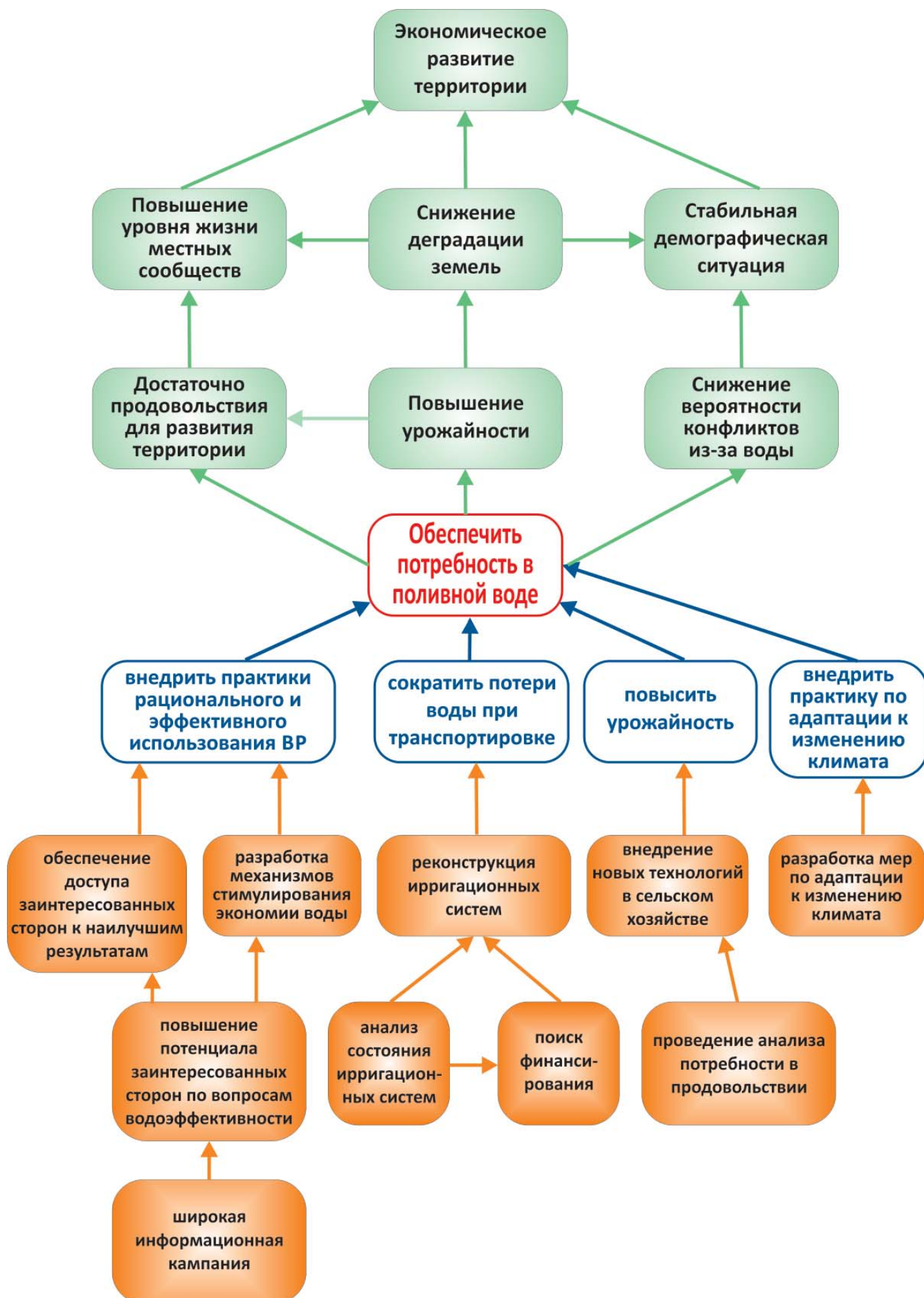
- Ҷорӣ намудани таҷрибаи самаранок истифодабарии захираҳои об;
- 20% кам намудани талафоти об.
- Баланд бардоштани ҳосилнокии заминҳо бо роҳи ҷорӣ намудани технологияҳои нав.

2.6. Омодасозӣ ва тасдиқкунии матни Нақшаи ҳавзавӣ.

Баъди гузаронидани корҳои тайёри ҳамаи маводҳои чамъгаштаро дар як ҳуҷҷат - дар Нақшаи ҳавзавӣ дохил намудан лозим аст.

Дар вақти оمودасозии матни Нақша бояд як қатор равандҳои асосӣ **риоя карда шаванд:**

- Иштироки чамъият дар оمودасозӣ, муҳокима ва тасдиқкунии Нақша;
- Гузаронидани таҳлили вазъи ҳозираи идоракунии захираҳои об дар ҳавза;
- Муайянкунии аниқи ҳадафҳои мақсад, низоми нишондодҳои натиҷабархӣ, ҳамчунин механизми санҷиш ва иҷроиши Нақша;

Расми 5. Дарахти ҳадафҳо ва мақсадҳо.

- Муайянкунии аниқи афзалиятҳо;
- Тақсимои нақшҳо оиди иҷроиши чорабиниҳои Нақша ва назорати иҷроиши онҳо, таҳияи Барномаи маблағгузорӣ ва муайянкунии панҷараҳои муваққатӣ;
- Чалб намудани ташкилотҳои калидӣ дар идоракунии захираҳои об;
- Муоинаи ҳаматарафаи доираи гидрологии ҳавза /ҳамаи ҳавзаҳои дарёҳо.

Матни Нақшаи ҳавзавӣ метавонад бо усулҳои гуногун омода гардад:

Онро метавонад шахси алоҳида, дастаи экспертҳо, намояндагони вазорату идораҳои дахлдор, ё мушовирони беруна таҳия намоянд. Усули омодаسازی матни Нақша аз қарори тарафҳои дахлдор ва мавҷуд будани маблағҳои лозимӣ вобаста аст.

Бояд қайд кард, ки шахс ё шахсоне, ки ба омодаسازی ва таҳияи матни Нақша вобаста карда шудаанд бояд дар барномаи корӣ аз таҳлили ҳолати ҳавза сар карда то таҳияи ҳамаи чорабиниҳо иштирок намоянд.

Қадами якум дар омодаسازیи Нақша ин мундариҷаи Нақша аст. Қарорри тасдиқ намудани мазмун ва мундариҷаи Нақшаро бояд ҳамаи тарафҳои дахлдор қабул намоянд.

Дар нақша бояд Стратегияи миллии об, Барномаҳо ва нақшаҳои рушди давлатӣ, ҳавзавӣ ва маҳалӣ инъикос ёбанд.

Мазмун ва мундариҷаи Нақша метавонад аз рӯи афзалиятҳои қабулшуда дар ҳавзаҳо фарқ кунад. Аммо як қатор ҷузъҳои зарурии ҳастанд, ки бояд дар ҳамаи ҳавзаҳо бошанд ба монанди:

- Таҳлил ва баҳодиҳии вазъияти ҳозира
- Ҳадафҳо ва мақсадҳо
- Чорабиниҳои Нақша,
- Натиҷаҳои интизорӣ аз татбиқи Нақша

Дар баробари ин мазмуни дохилии ҳар як боб метавонад гуногун бошад ва аз хусусиятҳои хоси ҳавза ва аз қарори қабулкардаи тарафҳои дахлдор вобаста мебошад.

Дар омода намудани мазмун ва мундариҷаи Нақша чалб намудани сиёсатмадорон ва аҳли ҷамоатчиғӣ аҳамияти калон дорад барои ин бояд механизми алоқаи дучониба бо ҷонибҳои дахлдор таҳия карда шавад.

Механизми алоқаи дучониба дар ҳар як мавриди алоҳида вобаста ба хусусиятҳои ҳавза ва намояндагони ҷонибҳои дахлдор, метавонад дар шакли машварат, муҳокимаи оммавӣ,

ҷамъоварии таклифҳо, пешниҳодҳо ба воситаи интернет ва ғайраҳо бошанд.

Чунин тарз дар оянда метавонад раванди мувофиқагardonиро осон намояд. Иштироки фаъолони тарафҳои дахлдор дар ҳамаи марҳилаҳо мувофиқакунии ҳуҷҷаҳоро содда менамояд, чунки ҳамаи дархост ва пешниҳодҳои онҳо алақай дар марҳилаи банақшагири ба ҳисоб гирифта шудаанд.

Варианти хотимагии Нақшаи Ҳавзавӣ бояд ба таври васеъ дастраси тамоми Ҷонибҳои дахлдор бошад. Тибқи маъмул, Нақшаҳои Ҳавзавӣ дар торнамо-сайтҳои ташкилотҳои ҳавзавӣ ҷой дода мешаванд.

Инчунин ба Нақша даровардани тағироту иловаҳо низ хело муҳим аст. Нақшаи ҳавзавӣ ҳуҷҷати амалкунандае (зинда) мебошад, бо мурури замон ва бо шароити маҳал ба он тағироту иловаҳо дохил карда мешаванд.

Барои ҳамин дар **Нақша бояд механизми даровардани тағироту иловаҳо аниқ навишта шавад. Мӯҳлати бознигарӣ/ислоҳкунии Нақша аз ҷониби тарафҳои дахлдор муайян карда мешавад.**

2.7. Нақши ташкилотҳои ҳавзавӣ дар муҳокима, қабул ва татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ

Азбаски барои таҳия ва татбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ муассисаҳо ва шахсони зиёд чалб карда мешаванд - як «майдони фарроҳ» ё сохтори машваратие лозим аст, ки барои корҳои якҷоя шароит фароҳам намояд. Ташкил намудани чунин майдон яке аз шартҳои чудонашаванда барои усулҳои ИҲЗО, нақшабандии ҳавзавӣ ва татбиқи Нақшаи ҳавзавӣ мебошад.

Инҳо метавонанд Шурои ҳавза, комиссияҳои якҷоя, гурӯҳҳои ташаббускор бо гуруҳи мушовирон, дигар намуди гуруҳҳо, ки дар дохили онҳо шахсони ҳавасманд бошанд, ки барои бехтар намудани идоракунии захираҳои об дар ҳавзаҳои дарё манфиатдор мебошанд.

Ҳар як аъзои ин гуна органи машваратӣ дар вақти омодаسازیи Нақша бо тарзи зерин метавонад иштирок намояд:

- Манфиатҳои экологӣ ва истеъмолии ҳавзаро ҳимоя намояд
- Барои ба санадҳои ҳуқуқӣ ва нормативӣ дохил намудани тағироту иловаҳо ҳамкорӣ намояд.

- Рӯихати мушкилотро тартиб диҳад ва ҳадафу вазифаҳои афзалиятнокро нишон диҳад.
- Дар оморасозии Нақшаи ҳавзавӣ санҷиш ва баҳодихӣ гузаронида бо ин барои дуруст таҳия намудани Нақша ва кам кардани хатарҳои номатлуб таклифҳо пешниҳод намояд.
- Ахборотро дар бораи оморасозии ҷузъҳои Нақша паҳн намояд. Фикру зикри ҷомеаро оиди қорҳои анҷомдода ҷамоварӣ намояд.
- Манфиатҳои соҳаи худро хангоми тартиб додани афзалиятҳои Нақша ва ғайра ҳимоя ва дастгирӣ намояд.

Дар навбати худ ҳар як иштирокчи метавонад дар татбиқи Нақша саҳмгузор бошад. Иштироки аъзоҳои метавонанд гуногун бошад – аз ҳамроҳсозии татбиқи Нақша сар карда то иҷроиши қорабиниҳои алоҳида.

Дар асоси Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон лоиҳаҳои Нақшаи ҳавзавӣ оиди истифодабарӣ ва ҳифзи захираҳои об аз тарафи Шурои Ҳавзавии об дар асоси қоидаҳо ба амал бароварда мешавад. Лекин то имрӯз қоидаҳои тартибӣ баррасӣ мушаххас нагардидааст..

Баъди муҳокимаи Шурои ҳавзавӣ Нақшаро барои тасдиқ намудан ба Шурои миллии об пешниҳод менамоянд.

2.8. Мониторинг ва баҳодихии татбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ

Самаранокӣ ва натиҷаи Нақшаи ҳавзавӣ аз дурустии татбиқи қорабиниҳо вобаста мебошад. Барои донишмандон он, ки Нақша ҷӣ гуна амалӣ мешавад, баҳодихӣ ба иҷроиши қорабиниҳо ва таъсири ин қорабиниҳо ба вазъияти Ҳавза - мониторинг ва баҳодихиро ба роҳ мондан лозим аст.

Самаранокӣ татбиқи Нақшаро дар марҳилаҳои гуногун аз роҳандозии қорабиниҳои алоҳида сар карда то таъсири маҷмуи онҳо ба вазъияти ҳавза баҳогузорӣ қардан мумкин аст.

Хело муҳим аст, ки механизми мониторинг ва баҳодихии татбиқи Нақша дар вақти омода наудани Нақша тарҳрезӣ гашта бо ҳамаи тарафҳои дахлдор мувофиқа қарда шавад. Дар Нақша бояд чунин нуқтаҳое, ки ба мониторинг ва баҳодихӣ дахл доранд аниқ нишон дода шаванд:

- Нишондодҳои ҷамоварандаи (индикаторҳо) қорабиниҳо ва Нақша дар якҷоягӣ;
- Сарчашмаҳои усули ҷамоварӣ ва усулҳои паҳн намудани маълумотҳо;
- **Дар бучети Нақша маблағҳо барои мониторинг ва баҳодихӣ бошанд.**

Чи хеле, ки дар боло қайд қарда шуд ҷузъи асосии механизми мониторинги Нақша ин таҳияи нишондодҳои самаранокӣ иҷроиши Нақша мебошад, ё ба таври дигар инро *индикаторҳо* меноманд. Индикаторҳо дар марҳилаи муайянқунӣ натиҷаҳои интизорӣ аз иҷроиши Нақша таҳия қарда мешавад. Дар маҷмуи индикаторҳои таҳия намуда бояд ба саволи асосӣ: «Бо қадом вазифа мо огоҳ мешавем, ки натиҷаи ниҳонӣ барнома ба даст омадааст ё не?». ҷавобгӯ бошанд.

Ба оморасозии индикаторҳо мутасаддионӣ таҳияи Нақша маҷмул мешаванд, лекин индикаторҳоро набояд ҳамаи тарафҳои дахлдор муҳокима намоянд. Индикаторҳо метавонанд ҳам нишондиҳандаҳои сифат ва ҳам нишондиҳандаи миқдорӣ бошанд. Индикаторҳо **дар марҳилаи оморасозӣ таҳия мешаванд ва метавонанд дар вақти татбиқи Нақша тағир дода шаванд.**

Дар вақти оморасозии механизми баҳодихӣ ва мониторинг яке аз вазифаҳои асосӣ ин муайян намудани шахсон ё сохторҳои ки ба онҳо гузаронидани мониторинг ва баҳодихии татбиқи Нақша вогузор қарда шудааст мебошад. Дар баробари ин вақолатҳо метавонад дар байни тарафҳои дахлдори гуногун тақсим шаванд масалан:

- **Мақомоти соҳаи об** – чун мақомоти тадбиққунандаи сиёсат дар соҳаи об метавонад баҳодихии Нақшаро мутобиқи стратегияи миллии рушд анҷом диҳад.
- **Идорақунӣ дар сатҳи ҳавза** – чун мақомоти асосӣ дар татбиқи Нақша – мониторинги доимӣ оиди татбиқи Нақша ва баҳодихии самаранокӣ ба роҳ монанд.
- **Шурои Ҳавза / қумитаҳои тарафҳои ҳавсаманд** – чун сохторҳо, ки тамоми қонибҳои дахлдорро намояндагӣ намуда, дар таҳияи Нақша - назорату мониторинги доимӣ иҷрои Нақша ва арзёбии натиҷаҳо иштирок менамояд.
- **Ташкилотҳои ғайридавлатӣ** – мониторинг оиди иҷроиши қорабиниҳои алоҳидаи Нақша.
- **Қоршиносони мустақил** – мониторинг оиди иҷроиши қорабиниҳои алоҳидаи Нақша.

Боби 3. Мутобиқшавӣ ба тағирёбии иқлим ҳамчун як ҷузъи банақшагирии Ҳавзавӣ

Алақай Осиёи Марказӣ бо сабаби тағирёбии иқлим ба мушкилотҳои ҷиддие рӯ ба рӯ гардидааст, ки қисме аз онҳо хеле назаррасанд. Ҳарорати миёнаи солона дар ОМ тақрибан ба 10°C боло рафтааст, ки ин ба гидрологияи ин ҷо таъсири худро расонидааст: пиряхҳо бо суръати баланд об шуда, қабати ғафсии барф дар мавсими зимистон кам гаштааст. Мувофиқи пешгуиҳо то соли 2050 миқдори об дар ҳавзаҳои дарёҳои калонтарини ОМ Амударё ва Сирдарё ба андозаи 10-15% кам мегардад ва мутаносбан 2-5% (ҳисоботи МЭМ ОМ, 2011). Аз рӯи баҳодиҳии коршиносон қариб 70% зарари эҳтимолие, ки аз дигаргуншавии боду ҳаво ва тағирёбии иқлим мерасад ба соҳаи истехсолоти кишоварзӣ рост меояд.

Тоҷикистон яке аз кишварҳои мебошад ки офатҳои табиӣ дар он бисёртар рӯх медиҳанд. Дар ҳисоботи Дуюми миллии Тоҷикистон проблемаи хушксолии шадиди солҳои 2000-2001 дарҷ гардидааст. Аз рӯи баҳодиҳии пешакӣ ин фоҷиаи табиӣ фоҷиаи вазнинтарин дар даҳсолаи охир шуморида шуд. Он инчунин ба иқтисодиёт ва аҳолии поёноби Амударё низ зарари ҷиддӣ расонд. Аз ин норасоии саҳт ва беназорат истифодабарии захираҳои об дастрасӣ ба об дар Қарақалпоқистон ду маротиба ва аз ин ҳам зиёд кам гардид. Ин мавзее мебошад, ки аз ин пеш фоҷиаи Арал ба вуқӯ омада буд ва аз худ оқибатҳои вазнин гузошт.

Дар расми 6 диаграммаи зарари расонидашуда аз офатҳои табиӣ гуногун дар Тоҷикистон оварда шудааст.

Расми 6. Диаграммаи зарари расонидашуда аз офатҳои табиӣ гуногун дар Тоҷикистон (1998-2008 гг.)*

* Манбаъи маълумот: Мақомоти Федеролӣ оиди ҳифзи муҳити зист, Швейтсария, с. 2009.

Ҳалли мушкилоти мутобиқшавӣ ба тағирёбии иқлим дар нақшабандии стратегӣ бояд қисми ҷудонашавандаи банақшагири дар сатҳи миллий, минтақавӣ ва маҳаллӣ гардад ва дар навбати худ як қисми банақшагирии ҳавзавӣ бошад. Аз ин сабаб масъалаҳои мутобиқшавӣ ба тағирёбии иқлим дар вақти омодагии Нақшаи Ҳавзавӣ бояд ҳамчун масъалаи асосӣ бошанд.

Дар Ҳисоботи Дуюми Милии (ХДМ) Тоҷикистон, ки аз тарафи СММ оиди тағирёбии иқлим омода гаштааст як қатор мушкилотҳои умумӣ, ки ба тағирёбии иқлим дахлдоранд дарҷ гардидаанд, ки бояд дар таҳияи Нақшаи Ҳавзавӣ ба инобат гирифта шаванд:

1. Зиёдшавии норасоии захираҳои оби мавҷуда ва пастравии сифати онҳо аз ҷумла:

- Обшавии суръатноки пирияхҳо ва камшавии қабати барф,
- Тағирёбии речаи гидрологии обҳои рӯизаминӣ,
- Зиёдшавии раванди баландшавии сатҳи дарёҳо (заиливания) ва хушкшавии кулу дарёҳо,
- Раванди суръатноки биёбоншавӣ ва зиёдшавии заминҳои шӯр (фарсоиш ва деградатсияи замин),
- Камшавии дастрасии аҳоли ба оби нӯшокии босифат.

2. Зиёдшавии оқибатҳои нохуш дар ҳоҷагии кишлоқ аз ҳисоби норасоии оби обёрӣ, шуршавии заминҳои қорами обӣ, гармсел ва хушксолӣ ва дар ин замина камшавии ҳосилнокии заминҳо, нестшавии навъҳои алаф дар чарогоҳҳо, пастравии маҳсулнокии чорво ва афзоиши талафи чорво.

3. Зиёдшавии оқибатҳои нохуш дар энергетика аз ҳисоби тезу тунд шудани муносибатҳои дар байни кишварҳои ҳамсоя оиди ҳамохангсозӣ ва тақсимоти речаҳои обёрӣ ва энергетикӣ, ки метавонад ба беҳатариҳои энергетикаи кишварҳо хатар эҷод намояд.

4. Зиёдшавии хатарҳои номатлуби равандҳои эстремлиҳои гидрометеорологӣ, ба монанди тез-тез рух додан ва ба миқдори зиёд боридани жола, боронҳои сел, гирдбод, хушксолӣ ҳарорати аз ҳад зиёд ё пасти ҳаво – боиси чунин равандҳои гардид:

- Зиёдшавии миқдор ва қувваи обхезӣ;
- Пурзуршавии эрозияи об ва шусташавии қабати ҳосилхези хок;
- Тез-тез рух додани селҳои харобиовар;
- Ба таври суръатнок зиёдшавии ярҷҳо ва пайдошавии ғору чуқурӣ.

5. Болоравии хатари сар задани ҳар гуна касалиҳо ва харобшавии асаб, вобаста

ба тағирёбии иқлим, ба монанди касалиҳои инфекционӣ, касалиҳои фишорбаландӣ дилу рағҳои хунгард, пайдошавии омози саратон, хатари касалиҳои офтобӣ ва хунукзанӣ касалиҳои меъдаю руда ва ғ.

6. Болоравии хатар ба экосистемаи мавҷуда ва таҳдид ба гуногунии биологӣ, аз он ҷумла ҷойивазкунии мавзёҳои иқлимӣ ва тағирёбии ҷойҳои зисти олами ҳайвонот ва олами наботот (флора ва фауна), тағирёбӣ дар истифодаи замин ва пӯшиши рӯи замин.

Ба сифати ҷорабиниҳои мутобиқгардонӣ доир ба ҳалли масъалаҳои ошкоргардида ба таркиби Нақшаи Ҳавзавӣ метавон ҷорабиниҳои дохил намуд, ки ба тақвим додани технологияҳои истифодашаванда ва барқарорсозии/сохтмони зерсохторҳои-инфраструктураҳои равона шудаанд. Ба зимни чунин ҷорабиниҳо метавон барқарорсозии низомҳои обёрӣ мавҷуда ва ҷорӣ намудани низому системаҳои обёрӣ самараноктар (пошдиҳандаҳо, обери қатрагӣ), сохтмони девораҳои танзимшаванда ва ғайраро дохил намуд.

7. Афзудани хатарпазириҳо ва зухуроти гидрометеорологии шадид-экстремалӣ, мушаххасан афзудани шумора ва тез-тез такрор гардидани зухуроти иқлимӣ шадиди экстремалӣ, ба мисли жола, гирдбодҳо, боришҳои сел, хушксолиҳо, дараҷаҳои шадидан баланд ва ё пасти ҳарорат ва чун паёмадҳои онҳо:

- Афзудани шумора ва қувваи обхезӣ ва селобҳо;
- Пурзуршавии фарсоиши замин тавассути об ва шусташавии хоки ҳосилхез;
- Баландравии такрори селҳои фалокатбор;
- Афзудани суръати равандҳои лағзиши замин ва пайдо гаштани ҷариҳо.

8. Афзудани хатарҳои сар задани бемориҳо ва фишорҳои марбут ба тағйири иқлим, ба мисли бемориҳои сироятӣ, бемориҳои низомии гардиши хун, ғуддаҳои бадзо, бемориҳои низомии дилу рағҳо, хатари фишорҳои гармо ва сармо, бемориҳои меъдаю руда.

9. Афзоиши хатарҳои барои низомҳои экологии мавҷуда ва таҳдидҳои ба гуногунии навъҳои биологӣ, аз он ҷумла, ҷойивазкунии мавзёҳои иқлимӣ ва тағирёбии ҷойҳои зисти олами ҳайвонот ва олами наботот (флора ва фауна), тағирёбӣ дар истифодаи замин ва пӯшиши рӯи замин.

Ба сифати ҷорабиниҳои мутобиқгардонӣ доир ба ҳалли масъалаҳои ошкоргардида ба таркиби Нақшаи Ҳавзавӣ метавон

чорабиниҳоеро дохил намуд, ки ба такмил додани технологияҳои истифодашаванда ва барқарорсозии/сохтмони зерсохторҳои инфраструктураҳо равона шудаанд. Ба зимни чунин чорабиниҳо метавон барқарорсозии низомҳои обёрии мавҷуда ва қорӣ намудани низому системаҳои обёрии самараноктар (пошдиҳандаҳо, обёрии қатрагӣ), сохтмони девораҳои танзимшаванда ва ғайраро дохил намуд.

Аз зимни чорабиниҳои пешгирикунанда метавон мустақкамсозии таҳкурсии илмӣ-иттилоотиро махсус қайд намуд:

- Ташкили шабакаҳои мушоҳидаҳои муназзам ва мониторинги муҳити зист;
- Баланд бардоштани сатҳи эътимоднокии пешгӯӣҳои гидрологӣ;
- Таъсис додани нуқтаҳои назорат ва мушоҳидаи қабатҳои барф ва пирахҳо дар манотиқи кӯхистони ҳавзаи болоии баҳри Арал;
- Қорӣ намудани усулҳои илмӣ баҳри рушди баҳши кишоварзӣ (масалан, интиҳоби навъҳои устувор ва ҳосилноки зироатҳо, таҳияи усулҳои нави ҳифзи табиат);
- Мустақкамсозии тавонмандии сохторӣ, фанӣ-техникӣ ва инсонӣ, ба мисли омӯзиш додани фермерҳо дар самти хоҷагидорӣ алтернативӣ.

Ҳамчунон метавон чорабиниҳои марбут ба коҳиш додани хатари зухуроти гидрометеорологӣ шадид ва экстремалро ба Нақшаи Ҳавзавӣ ворид намуд. Ба чунин чорабиниҳо метавон масъалаҳои марбут ба навсозӣ намудани низоми мушоҳида ва хадамоти метеорологӣ, беҳсозии низоми ҳушдори қаблӣ ва мустақкам намудани хизматрасониҳои воқунишҳои фавқулода (ҳолатҳои фавқулода), қатъ намудани амалҳои буридани чангалҳо ва чаронидани аз ҳад зиёди чорво, мустақкамсозии муқовимати фарсоиши нишебӣ ва доманақӯҳҳоро дохил намуд.

Дохил намудани чанбаҳои дар боло зикр гардида ба Нақшаи Ҳавзавӣ имкон медиҳанд, ки хатари оқибатҳои манфии тағйири иқлим коҳиш ва паст карда шавад.

Боби 4. Имкониятҳои омодагӣ ва тадқиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ устувор

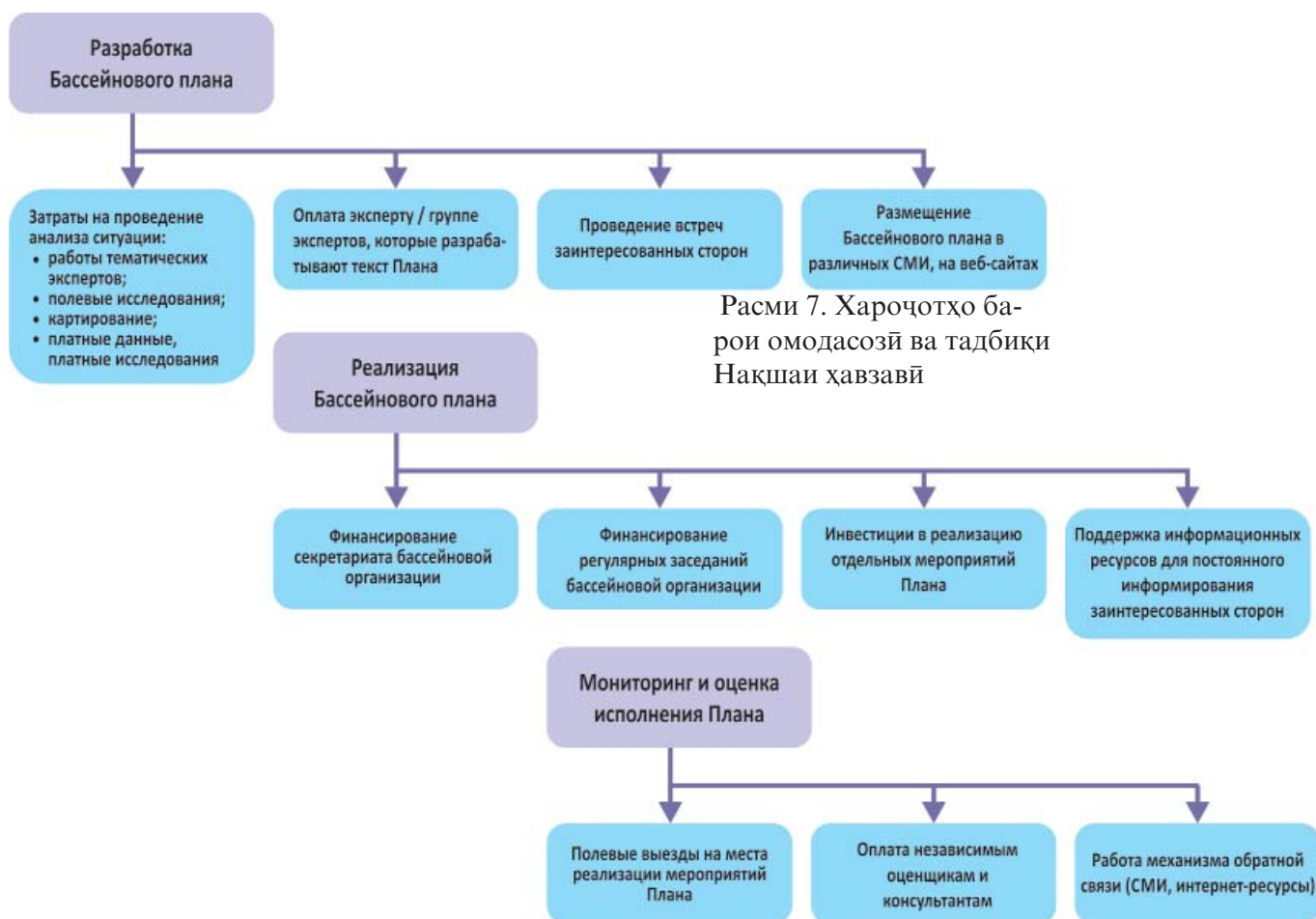
4.1. Харочотҳо барои омодагӣ ва тадқиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ

Омодагии Нақшаҳои ҳавзавӣ ин раванди дурудароз ва мушкиле мебошад, ки хароҷоти муайянеро талаб мекунад. Лекин вобаста ба шароити маҳал дар якҷоягӣ муайян намудан ва омодагиро тадқиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ хароҷоти он ва механизми маблағгузорӣ метавонад гуногун шавад.

Хароҷотҳо барои омодагӣ ва тадқиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ ба 3 гурӯҳ ҷудо мешаванд:

1. Омодагии Нақшаҳои ҳавзавӣ
2. Тадқиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ
3. Мониторинги иҷроиши Нақшаҳои ҳавзавӣ.

Чӣ хеле, ки аз ин нақша мебинем ҳар як гурӯҳи хароҷотҳо якҷанд намуди хароҷотро дар

Расми 7. Хароҷотҳо барои омодагӣ ва тадқиқи Нақшаи ҳавзавӣ.

бар мегирад, ки барои ноил шудан ба иҷрои вазифаҳои ҳамин марҳила лозим аст.

Инро бояд қайд кард, ки на ҳамаи хароҷотҳои дар боло зикргашта ҳатмӣ мебошанд.

Дар марҳилаи Омодагии Нақшаи ҳавзавӣ хароҷоти молиявиро хеле кам кардан мумкин аст. Масалан баҳодихии соҳаро метавонанд ҳуди аъзои ташкилоти Ҳавзавӣ гузаронанд,

ки ин хароҷоти зиёдатӣ талаб намекунад. Маълумотҳои лозимаро метавонанд сохторҳое, ки дар ҳавза ҷойгиранд ва ба рушди устувори ҳавза ҳавасманданд пешниҳод намоянд.

Матни Нақшаро метавонад Гурӯҳи ташабускор, ки аз аъзои ташкилотҳои ҳавзавӣ иборат аст, ё шахсони ихтиёрӣ нависанд. Ҳамин тариқ дар марҳилаи омодагии Нақша хароҷотҳои молиявӣ метавонанд бо роҳи

ҳамоиши тарафҳо маҳдуд карда шаванд, ки ин ҳам он қадар хароҷоти зиёдеро талаб намекунад.

Марҳилаи тадбиқи Нақша хароҷоти зиёдро талаб мекунад, лекин ин ҷо ҳам чорабиниҳоеро муайян намудан мумкин аст, ки хароҷоти зиёди молиявиро талаб накунад. Масалан корҳои кабудизоркунии худуди иншоотҳо, чамъоварии хасу хошок (мусор), тозакунии чашмаҳо ва ғайраро бо қувваи худи сокинони маҳал иҷро намудан мумкин аст.

Дар марҳилаи мазкур ҷалб намудани маблағҳои инвестисионӣ дар асоси Барномаҳои давлатӣ ва соҳибкорони маҳаллӣ низ имконпазир аст. Инчунин ҷалби маблағҳои донорӣ барои тадбиқи чорабиниҳои алоҳидаи Нақша низ мумкин аст. Механизмҳои гуногуни ҷалби маблағҳо дар зер оварда мешавад.

Марҳилаи мониторинг ва баҳодихӣ, низ ҳамчун марҳилаи омодаسازی метавонад бо хароҷоти кам бо ёрии ташкилотҳои ҳавзавӣ ё ҷомеа гузаронида шавад. Инчунин барои чорабиниҳои, ки дар самти аниқи муассисаҳо тадбиқ шудаанд мониторинги давлатӣ гузаронидан мумкин аст.

Ҳамин тариқ камчини маблағ барои омодаسازی ва тадбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ монеа шуда наметавонад, лекин тадбиқи ин ё он чорабиниҳо метавонад ба таъхир андозад.

4.2. Сарчашмаҳои имконпазири маблағгузорӣ оиди тадбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ

Ҳоло якчанд механизмҳои маблағгузорию мавҷуд аст, ки имконият медиҳанд дар қорҷубаи Нақшаи ҳавзавӣ фаъолият намуданро имконият медиҳад. Механизмҳои маблағгузориро метавон ба 3 гурӯҳ ҷудо намуд – бучети давлатию маҳаллӣ, механизми ҳавасмандкунӣ ва сарчашмаҳои маблағгузорию альтернативӣ.

Ҳоло дар Тоҷикистон қисмати якуми сарчашмаҳо - **бучети давлатӣ ва маҳаллӣ рушд ёфтааст**, ки он аз ҳисоби андозҳо, тарифҳо, ҷаримаҳо, пардохт аз истифодаи захираҳои табиӣ, пардохтҳо барои ифлоскунии муҳити зист ва ғайраҳо ташшакул меёбад. Аз Барномаҳои давлатӣ сар карда то чорабиниҳои маҳаллӣ аз бучети давлатӣ ва бучети маҳаллӣ маблағгузорӣ карда мешаванд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодабарии умумии об роӣгон аст. Истифодабарии махсуси

об бошад, пулакӣ мебошад, яъне бо пардохти маблағ.

Ғайр аз истифодабарандагони умумии об аз ҳамаи обистифодабарандагони дигар маблағи обистифодабарӣ новобаста аз шакли моликият ва шакли хоҷагидорӣ бо истисноии ононе, ки қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат додааст руёнида мешавад.

Дар чунин ҳолатҳо пардохт чамъовари карда мешавад:

- Барои истифодаи захираҳои обе, ки меъёр (лимит) муқарар гардидааст. (ғайр аз кишоварзӣ ва хоҷагии қангал);
- Барои истифодаи аз меъёр зиёд ва носарфакоронаи захираҳои об;
- Барои хизмати чамъоварӣ, тақсимот ва тазакунии об ва обрасонӣ то марзи истифодабарандагон;
- Барои иҷозати захираҳои об бо мақсади обёрӣ;
- Барои дигар чорабиниҳои ба хоҷагидорӣ оби Ҷумҳурии Тоҷикистон (ғайр аз кишоварзӣ ва хоҷагии қангал);

Тартиб ва назорати чамъоварии ҳаққи истифодаи объектҳо ва захираҳои обро санадҳои меъёриву ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд.

Инро бояд қайд кард, ки ҳар се марҳилаҳои банақшагирии Ҳавзавии дар боло зикргардида метавонанд бо воситаи Барномаҳои давлатӣ маблағгузорӣ карда шаванд.

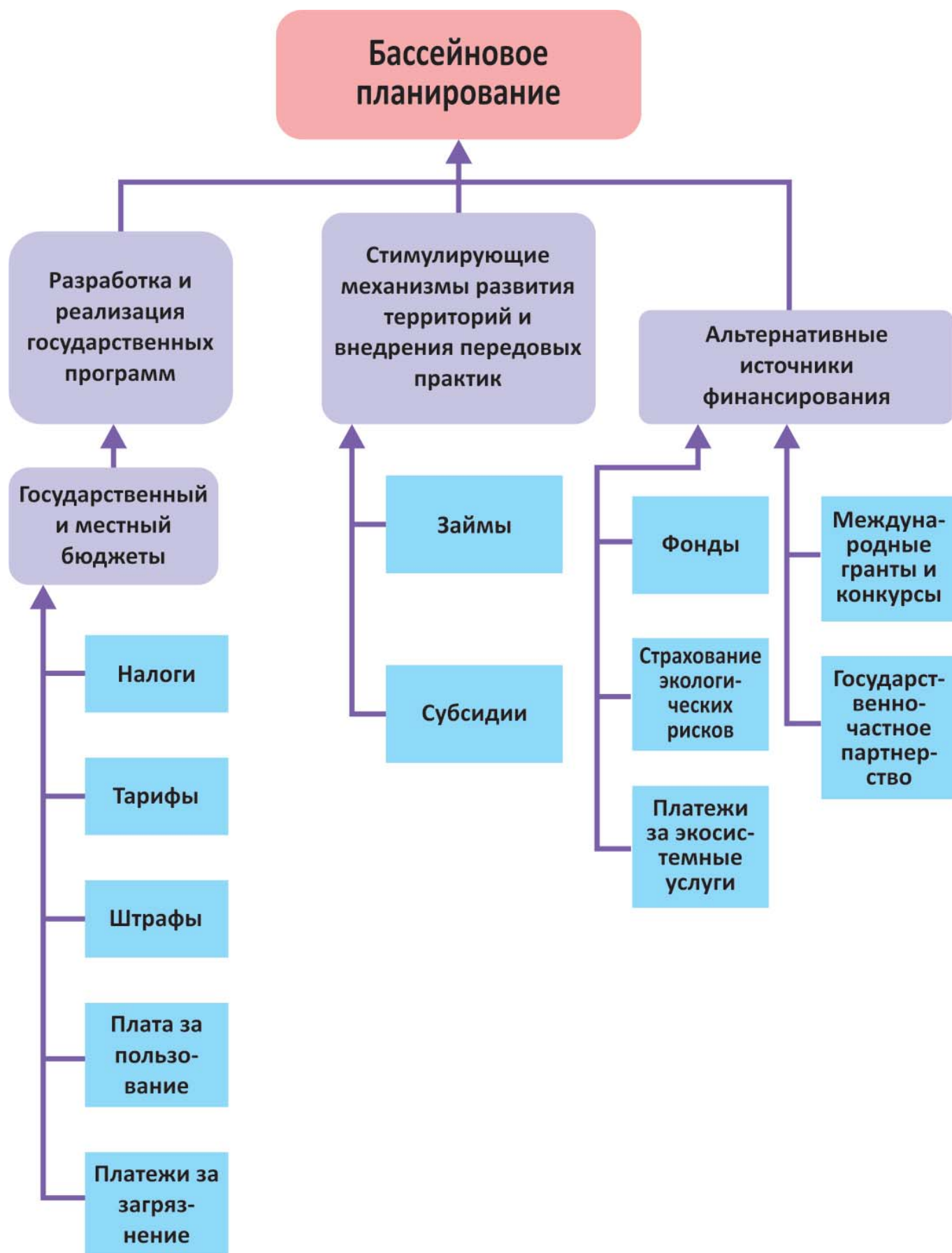
Аҳамияти зиёд ба қорӣ намудани таҷрибаи пешқадам ва усулҳои механизми ҳавасмандкунии рушди маҳал дода мешавад. Ба чунин механизм имтиёзҳо ва заёмҳо мансубанд.

Масалан имтиёз барои пардохти ҳаққи қуваи барқи сарфшуда барои пойгоҳҳои обкашӣ. Инчунин тарифҳои имтиёзнок барои оби нӯшоқӣ барои як қисми аҳоли (маъҷубон, ветеранҳо ва ғ.)

Механизми ҳавасмандкунӣ бисёртар дар марҳилаи тадбиқи Нақшаҳои Ҳавзавӣ истифода бурда мешавад.

Механизми альтернативиро ба ду қисмати калон ҷудо намудан мумкин аст.

Қисмати якум механизмери дар бар мегирад, ки дар он **чамъоварии маблағ бо таври ихтиёрӣ** дар сатҳи гуногун ва барои мақсадҳои ҳархела ба роҳ монда шудааст. Ба ин барпокунии усулҳои пешқадами фондҳои махсус, инчунин механизми пардохти экосистемаҳоро ҳисобидан мумкин аст. Якчанд мисоли мушаххаси ин қисмати дар бобби ояндаида оварда мешавад.

Расми 7. Сарчашмаҳои имконпазири маблағгузорӣ оиди тадбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ.

Қисмати дуюм ду механизми асосиро дар бар мегирад – ин чалб кардани **ёрии донорӣ** ба шакли грантҳо, тендерҳо ва рушди **ҳамкориҳои давлатию хусусӣ**.

Дар доираи ёрии донорҳо ҳамасола барои тадбиқи лоиҳаҳои гуногун маблағҳо чудо мегарданд, аз ҷумла барои ҷорӣ намудани технологияҳои нав дар соҳаи обёрӣ, оби нӯшокӣ ва барои кишоварзӣ. Дар ин лоиҳаҳо ба масъалаҳои мутобиқшавӣ ба тағирёбии иқлим ва ба офатҳои табиӣ аҳамияти калон дода мешавад.

Барои ба барномаҳои донорӣ дохил намудани масъалаҳои ҳалталаби афзалиятнок, ки дар Нақшаи ҳавзавӣ дарҷ гардидаанд ин метавонад асоси хубе гардад. Тадбиқи чорабиниҳои гуногуне ки дар Нақша дарҷ гардидаанд, аз ҳисоби маблағҳои донорӣ ба воситаи ташкилотҳои давлатӣ, ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва ба воситаи дигар ташкилотҳои Ҳавзавӣ имконпазир аст

Ҳамкориҳои давлатӣ ва хусусӣ – ин барои Тоҷикистон механизми нав буда, ҳоло дар доираи хеле маҳдуд истифода бурда мешавад ва ба иҷрои масъалаҳои иҷтимоӣ - ба монанди сохтмони роҳҳо, мактабҳо, беморхонаҳо ва ғайра равона карда шудааст. Мавриди зикр аст, ки чалб намудани корхонаҳои калон ба раванди нақшабандӣ, чун яке аз тарафҳои дахлдор имконият медиҳад, ки механизми мазкур дар тадбиқи чорабиниҳои Нақшаи ҳавзавӣ амали карда шавад.

Ба нав будани механизмҳои алтернативӣ нигоҳ накарда истифодаи онҳо дар Тоҷикистон имконпазир аст. Қонунгузориҳои Тоҷикистон – таҳия ва тадбиқи барномаҳои давлатӣ, байнидавлатӣ ва минтақавӣ ҳифз ва истифодаи обро аз ҳисоби бучети давлатӣ ва маҳаллӣ, аз ҳисоби маблағҳои шахсони ҳуқуқӣ, аз ҳисоби маблағҳои ғайрибучетӣ ва аз ҳисоби пардохтҳои ихтиёрии ташкилотҳо ва шахсони алоҳида иҷозат медиҳад.

4.3. Усулҳо ва тарзи чалб намудани маблағҳои молиявӣ барои тадбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ

Идоракунии захираҳои об дар ҳавзаҳои дарёҳои калон одатан маблағгузориҳои калонро талаб мекунад. Ба ин чорабиниҳо инҳо мансубанд:

- Сохтмон ва азнавсозии шабакаҳои обёрӣ,
- Ҷорӣ намудани технологияҳои сарфакорона истифодабарии об ва энергия,
- Ташакулдиҳии системаи идоракунии ва пешниҳоди хизмати дастрасӣ ба оби нӯшокӣ ва оби обёрӣ.

Ин гунна чорабиниҳоро танҳо дар сурати мавҷуд будани маблағҳои калон амалӣ намудан мумкин аст. Барои ҳамин дар тамоми ҷаҳон механизме рушд ёфта истодааст, ки онро **Фонд** меноманд. Усулҳои ташакулёбӣ, таъинот ва сатҳи ин Фондҳо гуногун мебошад. Фондҳо дар сатҳи як деҳа, ҳавзаҳои дарё ва ё дар сатҳи давлатӣ ташкил карда мешаванд. Дар дастурамали мазкур якҷанд мисоли фондҳо оварда мешавад.

Фонди револьверӣ яке аз механизмҳои молиявии самаранок ҳангоми камчиниҳои маблағҳо дар ҳокимияти маҳаллӣ ва минтақавӣ мебошад. Гояи чунин фонд ин ҷамъовариҳои маблағҳо барои амалиномаҳои сармоягузориҳои лоиҳаҳои қиматбахш, ки муҳлати баровардани хароҷоташон дороз аст пешбинӣ шудааст. Сармоягузориҳои доимӣ ба лоиҳаҳо, ки муҳлати баровардани хароҷоташон кӯтоҳ аст захираҳои нави молиявиро аз ҳисоби дохилшавии пули нақд фароҳам меорад. Фонди револьверӣ одатан аз ҳисоби ҷамъкунии як қисми маблағҳои ҳаққи хизмати обрасонӣ, ҳаққи қувваи барқ ва ғайраҳо барпо қада мешавад

Фонди револьверӣ метавонад дар суратҳои маъмурияти маҳалаӣ барпо карда шавад. Ҳамин тариқ маъмурияти шаҳр соҳибмулки лоиҳаҳо ва ҳам соҳиби Фонди револьверӣ мегардад. Шафогияти ҷамъовариҳои маблағҳо барои ҳамаи иштирокчиёни бояд таъмин қада шавад. Ин гунна роҳандозии кор имконият медиҳад, ки боварӣ ба Фонд фароҳам оварда шавад.

Дар нақшабандии ҳавза маблағҳои ҷамъгардидаи Фонд бо мувофиқа бо ташкилотҳои ҳавзавӣ барои ҳалли масъалаҳои афзалиятнок равона қада шаванд.

Дуюм намуди фондҳо ин **Фондҳои махсуси мақсаднокӣ ғайрибучетӣ** – ки барои ҳалли вазифаҳои таъхирнопазир барпо карда мешаванд. Ба ин Фондҳои экологӣ, ки вазифаи онҳо барқарорсозии муҳити зист, ҷуброни зарари расонидашуда ва ғ. мебошад мисол шуда метавонанд.

Фондҳои мелиоративӣ – ки ҳадафи онҳо беҳтар гардонидани ҳолати мелиоративии заминҳо, сохтмон ва азнавсозии захбуру

заҳкашҳо, устуворгардонии базаи моддию техникӣ ва ғ. мебошад.

Фондҳои махсуси мақсадноки ғайрибучетӣ метавонанд аз ҳисоби маблағҳое, ки аз пардохти шахсони ҳуқуқӣ ва инфиродӣ ҳамчун ҷарима (аз ҷумла пардохт барои партовҳо, аз партофтани маводҳои зарарнок ба атрофии муҳити зист, ва ҷойгиркунии пасмондаҳо ва дигар намуди олонидани муҳит) барои ифлоснамоии муҳити зист ва дигар қонуншиканиҳои экологӣ; маблағҳое, ки аз мусодираи олотҳои моҳигирӣ, шикор ва маҳсулоти ғайриқонунӣ ба дастамада барпо карда мешаванд.

Вазифаи асосии ин фондҳо ҷамъоварии маблағҳои бучетӣ ва ғайрибучетӣ мебошад.

Фонд дар якҷоягӣ бо дағар тарафҳои дахлдор барномаи дарозмуҳлат ва миёнамуҳлатро барои беҳтаргардонии муҳити зист омода месозад.

Чунин Фондҳо метавонанд асоси маблағгузори моливии Нақшаҳои Ҳавзавӣ гарданд. Аз ҳисоби ин Фонд ҷорабиниҳои Нақшаҳо метавонанд бо таври алоҳида ё бо блокҳо ва ё бо намуди Барномаҳои махсус маблағгузорӣ карда шаванд. Лоихаҳои дарозмуҳлат ва пурхароҷотро низ аз ҳамин Фондҳои экологӣ маблағгузорӣ кардан имконпазир аст.

Яке аз механизмҳои пешқадами маблағгузори алтернативӣ ин – **пардохтҳо барои хизматрасонии низоми экологӣ** мебошанд. Маркази минтақавии экологии Осиеи Марказӣ як қатор лоихаҳоеро тадбиқ карда истодааст, ки ба ҷорӣ намудани механизми мазкур равона карда шудаанд. Мисоли аввалини дар Осиеи Марказӣ ҷорикунии **пардохтҳо барои хизматрасонии низоми экологӣ** ҳануз дар соли 2009 амалӣ гашта буд. Дар ҳазаи дарёи Чон – Аксуу Шартномаи якуми ПХНЭ дар ОМ 5 декабри соли 2012 баста шуд. Ҳоло ҷоринамояи ва маъқулнамоии ин механизм дар Тоҷикистон, Қазоқистон ва Узбекистон идома дорад.

Хизматрасонии экосистемавӣ - ин бартарие мебошад, ки шахс онро дар натиҷаи таъсири мутақобилаи экосистемаи мавҷуда ва олами растаниҳо, олами ҳайвонот, микроорганизмҳо ва табиати бечон ноил мегардад.

Пардохтҳо барои хизматрасонии низоми экологӣ (ПХНЭ) – ин схемае мебошад, ки тавассути он, як гурӯҳи ҷамъият аз беҳтаркунии муҳити зист баҳра мебаранд ва мустақиман

хароҷоти онҳоеро, ки ин шароитро фароҳам овардааст ҷуброн менамоянд².

Дар навбати худ намуди пардохтҳо дар доираи схемаҳои ПХНЭ ҳархела шуда метавонанд: бо пули нақд, бо таври аслӣ, хизматрасонӣ, мукофотпулӣ, сертификатҳо ва ғ. Тадбиқи лоихаҳои ПХНЭ бо се навъи ҳамкорӣ амалӣ мегарданд: давлатӣ, давлатию хусусӣ ва пурра хусусӣ

Бо механизмҳои ПХНЭ чунин ҷорабиниҳоеро амалӣ намудан лозим аст, ки дар онҳо «харидор» ва «фурушанда»-и хизматрасониҳои экосистемавиро муайян намудан мумкин бошад.

МИСОЛИ ПХНЭ ДАР ОСИЁИ МАРКАЗӢ:

Қорӣ намудани схемаи ПХНЭ дар ҳавзаи дарёи Чон-Ақсуи Қирғизистон

Ҳавзаи дарёи Чон - Ақсу дар қисми шимолии қули Иссиқ- кӯл ҷойгир аст. Ба он минтақаи қуҳсоре дохил аст, ки аз ҷангалзоҳо ва ҷарогоҳҳо иборат аст. Дар ин ҷо ҷорво парвариш карда мешавад ва дар минтақаи гирду атрофи Иссиқ-кӯл заминҳои кишоварзӣ ҳастанд, ки дар онҳо ғалладона, алафҳои хуроки ҷорво ва мева парвариш карда мешавад.

Кишоварзони поёноби ин ҳавза тез-тез бо мушкилоти норасоии об дар мавсими обёрӣ дучор мегарданд ва инчунин аз ҳисоби он, ки дар таркиби оби дарё лой ва қум зиёд аст ба мушкилӣ дучор мегарданд, ки сабаби ин аз ҳад зиёд ҷаронидани ҷорво дар қисми болооб мебошад. Ин боиси олудашавӣ ва маҳкамшавии кубурҳои оби нӯшоки мегардад.

Хизматрасониҳои экосистемавӣ: Таъминкунии устувор ва босифати об

Нигоҳдошт, мувофиқаи қарордод ва тарафҳои ҷонибдор:

Муддати амали қарордод: Қарордоди якуми ПХНЭ 5 декабри соли 2011 ба муҳлати як сол баста шуда буд, бо имконияти дарозномаии муҳлат ба шарте, ки хизматрасониҳои экосистемавӣ бо сифати лозимӣ пешниҳод карда шаванд.

Харидорон:

1. **Ассосиатсияҳои истифодабарандагони об** (истифодабарандагони об барои обери заминҳо) ба ин ташкилотҳо пардохт менамояд:

- Ба хоҷагии ҷангал - дар як сол дар ҳаҷми 10 рӯзи қорӣ барои шинондани дарахту буттазорҳо ва сохтмони девор ва ғ.;
- Ба кумитаи ҷарогоҳҳо дар як сол дар ҳаҷми 20 рӯзи қорӣ барои беҳтарсозии сифати ҷарогоҳҳо.

2. **Ассосиатсияҳои занбурӯгпарварон** (истифодабарандагони маҳсулоти ҷангал) ба хоҷагии ҷангал дар як сол дар ҳаҷми 30 рӯзи қорӣ барои тайёр намудани хок, шинондани дарахтон ва ғ.

3. **Сайёҳон** (истифодабарандагони хизмати тамошо) дар вақти дохил шудан ба водӣ дар ҳаҷми 20 сом барои як нафар ва 50 сом барои як мошин ба хоҷагии ҷангал пули нақд пардохт менамоянд.

4. **Фурушандаҳо:**

5. **Хоҷагии ҷангал** ӯҳдадор аст:

- 10% -и маблағҳои ҷамъгардидаро, ки ба таври нақдӣ дохил шуданд барои шинондани дарахтон дар ҳамин водӣ сарф намояд;
- Гирди навниҳолонро маҳкам кунад;
- Қитъаҳои алоҳидаи ҷангалро барои барқарорсозии ҷангал деворбандӣ намояд;
- Бо кумитаи ҷарогоҳҳо ва ҳокимияти маҳал ҳамкорӣ намояд.

б. Кумитаи чарогоҳҳо ӯҳдадор аст:

- Нақшаи идоракунии чарогоҳро таҳия созад;
- Тавсияҳои ба таври максималӣ истифодаи чарогоҳро ба роҳ монад, таъмири инфрасохтори дастрасиро ба чарогоҳҳои алоҳида ба роҳ монад, муваққатан як қисми чарогоҳро барои худбарқароршавӣ банд намояд;
- Дар қитъаҳои ҷангал ба ҷоронидани ҷорво роҳ надихад.

Ташкилоти миёнарав ва мониторинг:

мониторинги иҷроиши ӯҳдадорихоро, ки дар шартномаи ПХНЭ дарҷ шудаанд, Гурӯҳи 12 нафараи байнисохторӣ мебарад. Натиҷаҳои баҳодихӣ ба Шӯрои Ҳамоҳангсозии лоиҳа, ки аз 20 нафар, намояндагони ҳамаи сохторҳои алоқаманд, иборатанд пешниҳод мегардад

Механизми молиявӣ

Шакли пардохтҳо: Ҳамаи пардохтҳо ба таври асли амали карда мешаванд.

Натиҷаҳои бадастомада:

1) 7 май соли 2012 дар 4 гектар дарахт – 13000 ниҳолу буттаҳо – аз тарафи 32 нафар намояндагони замбуруғпарварон ва намояндагони 3 АИО шинонида шуд. Интизор меравад, ки ниҳолу буттаҳои шинонидашуда дар қисми болооби ҳавза ба бехтар шудани экосистемаи ҷангал кумак мерасонад ва ба пешгирии эрозияи заминҳои болооб манфиатовар аст.

2) «Ҳоҷагии ҷангал» дар навбати худ якҷанд «мамнунгоҳҳои хурд» дар марзи ҷангалзорҳо ва чарогоҳҳо бунёд намудааст. Мақсад аз мустаҳкам намудани ҷунин қитъаҳо аз он иборат аст, ки аз ҷониби моликони чарогоҳҳо эътироз ба оқубати пойумол намудани ҷорво, ки ба эрозияи хок, бад шудани ҳолати заминҳо ва ба барқарор намудани олами наботот зарар мерасонад.

3) 5 сентябр соли 2012 аввалин бор мониторинг ва баҳогузори иҷроиши шартҳои ПХНЭ.

4) 6 сентябри соли 2012 кумитаи Ҳамоҳангсоз қарор дод, ки шартномаи ҳамкорӣ ба мудати як сол дароз карда шавад.

Чуноне, ки дастурамали мазкур нишон медиҳад, маблағгузорӣ, таҳия ва татбиқи Нақшаҳои ҳавзавиро аз сарчашмаҳои гуногун амалӣ намудан имконпазир аст. Дар маҷмуъ механизмҳои маблағгузорӣ кафолат медиҳад, ки иҷроиши Нақшаҳои ҳавзавӣ таъмин гарданд. Ҳангоми омодагории нақшабандии ҳавзавӣ дар марҳилаи таҳияи ҷорабинҳо, бояд пешаки муайян намуд, ки кадоме аз ин механизмҳои молиявӣ барои иҷроиши ин ё он ҷорабинӣ мувофиқ аст.

ХУЛОСАҲО

Ҳангоми таҳия ва татбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ ба чунин принципҳои асосӣ таъкиб бояд кард:

- Асос барои Нақшаи ҳавзавӣ – таҳлилу арзёбии вазъияти ҳозира ва тартиб додани рӯйхати мушкилотҳои мавҷуда мебошад;
- Мушкилотҳои ошкоргардидаро бояд ба дараҷаи афзалиятнокӣ ҷудо намуд. Аз ҳама мушкилотҳои аввалиндараҷа дар давраи ҳозира асоси Нақшаро ташкил мекунад;
- Чорабиниҳои дигари Нақша ба ҳалли мушкилотҳои равона мешаванд, ки дар айни замон афзалиятноканд, лекин аз болои татбиқи дигаре, ки дар давраи ҳозира афзалиятнокиашон пасттар аст назорати доимӣ бурда мешавад. Ҳангоми омодагии нақшаи нав афзалиятнокии чорабиниҳо – бо дарназардошти натиҷаи мониторинги ҳолати татбиқи нақшаи пештара метавонад пурра ё тағйир дода шавад;
- Нақшаи ҳавзавӣ ҳуҷҷати оморӣ набуда бояд доимо таҳрир ва пурра карда шавад ва ҳангоми зарурат нақшаҳои нав ба нав бояд тарҳрезӣ карда шуда дар таҷриба васеъ истифода бурда шавад;

- Принципи муҳими нақшабандии ҳавзавӣ ин ҷалб намудани ҳамаи тарафҳои дахлдор дар марҳилаҳои омодагии, татбиқ ва мониторинги иҷроиши Нақшаи ҳавзавӣ мебошад. Дар ҳама гунна масъалаҳои баҳснок бояд фикри ҳамаи тарафҳои дахлдор ба инобат гирифта шавад ва дар ҳалли он бояд ба созиш омад;
- Ташкилоти ҳавзавии расмӣ ё ғайри расми гарави устувориҳои механизми нақшабандии ҳавзавӣ мебошад;
- Яке аз рукнҳои асосӣ дар раванди нақшабандӣ ин сарчашмаи маблағгузори мебошад. Барои ин бояд аз тамоми имкониятҳо ва механизмҳои дастрасро барои амали намудани чорабиниҳои Нақша мувофиқа намуда, истифода бурд;

Ҳамаи принципҳои дар боло зикргардида дар вақти таҳия ва татбиқи Нақшаҳои ҳавзавӣ ҳатмӣ мебошанд. Риоя намудани ин принципҳои имконият медиҳад, ки Нақшаҳои ҳавзавие таҳия ва татбиқ карда шавад, ки иҷрошаванда, самарабахш ва муҳим бошанд.

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

GWP & INBO (2009) A handbook for Intergrated Water Resources Management in Basins. Report of the Global Water Partnership and the International Network of Basin Organizations. Elanders Publishers, Sweden.

Hooper, B (2006) Key performance indicators of river basin management. Alexandria, VA: Institute for Water Resources, US Army Corps of Engineers.

Phillips, D.J.H., Allan, J.A., Claassen, M., Granit, J., Jägerskog, A., Kistin, E., Patrick, M., and Turton A. (2008). The TWO Analysis: Introducing a Methodology for the Transboundary Waters Opportunity Analysis. Report 23. Stockholm International Water Institute (SIWI): Stockholm, Sweden.

World Bank (2009). Strategic Environmental Assessment-Improving Water Resources Governance and Decision Making: Case Studies, Paper No. 116., Washington, DC, USA.

РЭЦ ЦА (2011). Анализ деятельности в области адаптации к изменению климата в Центральной Азии. Потребности, рекомендации, практики. – Алматы.

Рекомендации, касающиеся платы за услуги экосистем в контексте управления водными ресурсами. – ООН, 2007.

Источники дополнительной информации по тематике

<http://www.waterca.org/> – интернет-сайт программы «Трансграничное управление водными ресурсами ЦА» Германского общества международного сотрудничества (GIZ).

www.carecnet.org – Региональный экологический центр Центральной Азии.

www.riverbp.net – Управление речными бассейнами в Евразии.

<http://www.gwp.org/> – Глобальное водное партнерство.

**Дастурамал доир ба таҳияи Нақшаи Ҳавзавии истифода
ва ҳифзи захираҳои об дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Подписано в печать 10.04.14. Формат 60x84¹/₁₆. Усл. п.л. 3,28. Гарнитура Colibri. Тираж 200 экз.

Отпечатано в ОО «ОСТ-XXI век»
Республика Казахстан, 050043, Алматы, мкр. «Орбита-1», д.40.
Тел.: (727) 3905554

